

Poczet Prymasów Polskich (1417 – 2014)

Relikwiarz św. Wojciecha w katedrze Gnieźnieńskiej

Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana”

Przemyśl, 2014

*****

*Opracowanie i skład komputerowy:
Jerzy Łobos*

„Naród, który nie zna swojej przeszłości, umiera i nie buduje przyszłości”

Jan Paweł II.

Te słowa skierowane do Rodaków odnoszą się do historii naszego narodu, w kontekście utraty niepodległości, zaborów, wojen, różnego rodzaju ograniczeń i zniewoleń. Musimy pamiętać i przypominać bohaterskie postawy i walkę o wolność, równość, sprawiedliwość. Musimy pamiętać o tym, co się wydarzyło. Przekaz o ludzkim cierpieniu nie może zniknąć wraz z upływem czasu. Nie możemy zapomnieć o poświęceniu, ofiarności, ze strony innych o ich desperackiej walce o wolność i podstawowe, ludzkie wartości. Nie można iść do przodu, jeśli nie będziemy pamiętać, co wydarzyło się w przeszłości, gdyż to w ogromnym stopniu ma wpływ na naszą świadomość historyczną i determinuje kierunki naszego osobistego i społecznego rozwoju.

W kolejnej publikacji przemyskiego Oddziału Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” prezentujemy historię dotyczącą Kościoła w Polsce, konkretnie „Prymasów Polskich”. Kościół w Polsce na przestrzeni wieków odgrywał w historii narodu polskiego, szczególną rolę w umacnianiu państwowości, rozwoju nauki i kultury, w kształtowaniu właściwych postaw Polaków, w szerzeniu miłości, braterstwa i miłosierdzia. Tymi pierwszymi w tym dziele winni być z pewnością od XIV w. Prymasi, dlatego właśnie o nich traktuje ta publikacja. Niewątpliwie na przestrzeni minionych lat, różne były postacie Prymasów i jedni zapisali się w historii Polskiego Kościoła (w większości) jako wspaniali i wielcy duszpasterze, inni jedynie jako politycy, a działało się to przede wszystkim dlatego, że mianowani byli przez władców – królów i często nawet sam Papież, który zatwierdzał ich na tym stanowisku nie zawsze mógł swobodnie decydować.

Przypomnijmy słowa Jezusa, kiedy przekazał św. Piotrowi władzę nad Kościołem mówiąc, że bramy piekielne Go nie przemogą. Kościół przez wieki targany namiętnościami kierujących nim ludzi, dalej niesie Dobrą Nowinę i oferuje pomoc w drodze do zbawienia. Dlaczego? Bo Chrystus jest w nim ciągle obecny. Wzmacnia go, uświęca i prowadzi. To tajemnica Kościoła, to jego istota.

Jerzy Łobos

Primas Poloniae

Według Jana Długosza bezpośrednią przyczyną do podjęcia starań o prymasostwo dla Polski była koronacja trzeciej żony Władysława Jagiełły Elżbiety. Król poślubił ją podczas nieobecności metropolity gnieźnieńskiego abp. Mikołaja Trąby, który przebywał na soborze w Konstancji (1414-1418). Ponieważ z ceremonią nie chciano czekać, koronę na głowę monarchini nałożył arcybiskup lwowski Jan Rzeszowski stojący na czele drugiej polskiej metropolii z siedzibą we Lwowie. Aby zapobiec podobnym sytuacjom w przyszłości a równocześnie potwierdzić pierwszeństwo Gniezna przed Lwowem, abp Mikołaj Trąba uzyskał na wspomnianym

soborze tytuł prymasa dla siebie i swoich następców. Miał przy tym pełne poparcie króla i polskiego Episkopatu. Niestety, nie zachowało się żadne pisemne potwierdzenie tej nominacji. Nie zabiegali o nie również kolejni arcybiskupi gnieźnieńscy. Dopiero po blisko stu latach papież Leon X w bullą z dnia 25 lipca 1515 r. nadał abp. Janowi Łaskiemu tytuł legata urodzonego Stolicy Apostolskiej, tym samym poświadczył nadaną wcześniej godność prymasa Polski dla niego i jego następców.

Uprawnienia prymasa-legata były ogromne. Do czasu przybycia do Polski nuncjusza apostolskiego, a więc do 1555 r., zwoływał wraz z metropolitą lwowskim synody generalne. Miał również prawo zwoływania i przewodniczenia obradom Senatu, w którym nosił tytuł „primus princeps”, czyli pierwszy książę. Konstytucja z 1451 r. oraz przywileje Stolicy Apostolskiej z 1589 r. uprawniały go ponadto do błogosławieństwa królewskich małżeństw oraz odprawiania królewskich pogrzebów. Niezwykle ważnym przywilejem politycznym prymasa było także sprawowanie urzędu interreksa, czyli zarządzanie państwem pod nieobecność lub w przypadku braku króla. Miało to miejsce zazwyczaj w czasie bezkrólewia, czyli od śmierci dotychczasowego monarchy, do koronacji następnego. Prymasi zarządzali także państwem w okresie królów elekcyjnych, a ściślej w czasie bezkrólewia. Ostatnim interreksem był abp Władysław Łubieński, który sprawował władzę w latach 1763 - 1764, a więc od śmierci Augusta III do objęcia tronu przez Stanisława Augusta Poniatowskiego. Sprawowanie urzędu interreksa nie uprawniało prymasa do korzystania z pełni królewskiej władzy. Miał on jedynie prawo reprezentować państwo na zewnątrz, przyjmować zagraniczne poselstwa i kierować administracją wewnętrzną.

Wyrazem rangi i znaczenia prymasa był także towarzyszący jego wystąpieniom ceremoniał, gdy wchodził do Senatu, by przewodniczyć obradom, wszyscy obecni wstawali z miejsc, wyrażając w ten sposób szacunek dla piastowanej przez niego godności. Podczas publicznych wystąpień niesiono przed nim krzyż osadzony na długim drzewcu – znak władzy metropolitalnej. W połowie XVIII wieku prymasi otrzymali także przywilej przywdziewania purpurowych szat oraz używania tytułu eminencji, nawet jeśli nie byli kardynałami. Pierwotną siedzibą prymasów było oczywiście Gniezno. Jednak po utracie przez miasto znaczenia politycznego rzadko do niego zaglądali, przyjeżdżając jedynie na doroczne uroczystości święta Wojciechowego lub własny ingres. W XV wieku mieszkali chętnie w Uniejowie. W ciągu kolejnych trzech stuleci z upodobaniem rezydowali w Łowiczu. W XVIII wieku ich główną kwaterą stała się Warszawa.

Po drugim rozbiórce Polski w 1793 r. prymas Polski, podobnie jak wszyscy mieszkańcy Wielkopolski, stał się obywatelem Prus. Na ostatnim Sejmie I Rzeczypospolitej w Grodnie posłowie, w obawie przed wykorzystaniem prymasa przez władze zaborcze do działań antypolskich postulowali, by godność tę oddzielić od arcybiskupa gnieźnieńskiego i przekazać jednemu z biskupów w istniejącym jeszcze skrawku Polski. Pomysł ten spotkał się jednak ze zdecydowanym sprzeciwem urzędującego wówczas prymasa Michała Poniatowskiego oraz dwóch biorących udział w obradach biskupów. Dwa lata później te propozycje stały się nieaktualne, bo Polska zniknęła z mapy Europy. Pierwszy rozbiorowy arcybiskup gnieźnieński Ignacy Krasicki – mianowany już przez króla pruskiego, zrezygnował z używania tytułu prymasa. Po jego śmierci stolica arcybiskupia w Gnieźnie nie była obsadzona przez cztery lata. Po tym przedłużającym się wakacie zaborca oddał arcybiskupstwo gnieźnieńskie biskupowi poznańskiemu Ignacemu Raczyńskiemu. Kilkanaście lat później, w 1821 r. papież Pius VII wyniósł biskupstwo poznańskie do rangi arcybiskupstwa i połączył je unią personalną z archidiecezją gnieźnieńską.

Stojący na czele arcybiskupi gnieźnieńscy i poznańscy mimo zakazu władz pruskich używali nieoficjalnie tytułu prymasa i korzystali z niektórych przysługujących mu przywilejów, m.in. nadal nosili purpurowe kardynalskie szaty. Ostatnim akcentującym prymasowską godność

hierarchą był abp Mieczysław Ledóchowski. Jego następcy nie mieli już takiej możliwości, aż do momentu odzyskania przez Polskę niepodległości.

W 1918 r. odrodzona Polska miała dwóch prymasów: prymasa Polski abp. Edmunda Dalbora, metropolitę gnieźnieńskiego i poznańskiego, oraz prymasa Królestwa Polskiego arcybiskupa warszawskiego Aleksandra Kakowskiego. Ten drugi tytuł pozostał po zaborach, kiedy to nosili go arcybiskupi warszawscy. W związku z taką sytuacją w 1925 r. Stolica Apostolska, podjęła decyzję pozostawiając tytuł prymasa Polski przy arcybiskupie gnieźnieńskim, arcybiskupowi warszawskiemu zaś przyznała tytuł prymasa Królestwa Polskiego. Obaj hierarchowie przyjęli to rozstrzygnięcie, w społeczeństwie jednak trwała dyskusja. Prymasi noszący już wówczas kapelusze kardynalskie dążyli do uspokojenia nastrojów. Widzieli jako jedyne rozwiązanie tej kwestii połączenie personalnym dwóch archidiecezji gnieźnieńskiej i warszawskiej. Do realizacji takiego planu doszło w 1946 r.

Kard. Aleksander Kakowski był ostatnim arcybiskupem warszawskim noszącym tytuł prymasa Królestwa Polskiego. Następcą kard. Edmunda Dalbora został abp August Hlond. Z jego inspiracji papież Pius XII rozwiązał w 1946 r. unię personalną łączącą archidiecezję gnieźnieńską i poznańską i ustanowił nową gnieźnieńsko-warszawską, która przetrwała do 1992 r., kiedy to papież Jan Paweł II zdecydował o jej rozwiązaniu i mianował na stolicę arcybiskupią i metropolitalną w Gnieźnie biskupa włocławskiego Henryka Muszyńskiego – pierwszego po 173 latach arcybiskupa rezydującego na stałe w Gnieźnie.

Opracowano na podstawie artykułu: Bernadeta Kruszyk, Pierwszy między równymi, Przewodnik Katolicki 51/2009, <http://www.przewodnik-katolicki.pl>

Arcybiskupi metropolici gnieźnieńscy Prymasi Polscy

(w nawiasach lata sprawowania urzędu)

Mikołaj Trąba (1412-1422)
Wojciech Jastrzębiec (1423-1436)
Wincenty Kot z Dębna (1436-1448)
Władysław Oporowski (1449-1453)
Jan Sprowski (1453-1464)
Jan Gruszczyński (1464-1473)
Jakub z Sienna (1474-1480)
Zbigniew Oleśnicki (1481-1493)
Fryderyk Jagiellończyk (1493-1503)
Andrzej Boryszewski (1503-1510)
Jan Łaski (1510-1531)
Maciej Drzewicki (1531-1535)
Andrzej Krzycki (1535-1537)
Jan Latański (1537-1540)
Piotr Gamrat (1541-1545)
Mikołaj Dzierżgowski (1545-1559)
Jan Przerębski (1559-1562)

Jakub Uchański (1562-1581)
Stanisław Karnkowski (1581-1603)
Jan Tarnowski (1603-1604)
Bernard Maciejowski (1605-1608)
Wojciech Baranowski (1608-1615)
Wawrzyniec Gembicki (1616-1624)
Henryk Firlej (1624-1626)
Jan Węzyk (1627-1638)
Jan Lipski (1638-1641)
Maciej Łubieński (1641-1652)
Andrzej Leszczyński (1653-1658)
Wacław Leszczyński (1659-1666)
Mikołaj Prażmowski (1666-1673)
Kazimierz Florian Czartoryski (1673-1674)
Andrzej Olszowski (1674-1677)
Jan Stefan Wydźga (1679-1685)
Michał Stefan Radziejowski (1687-1705)
Stanisław Szembek (1706-1721)
Teodor Andrzej Potocki (1723-1738)
Krzysztof Antoni Szembek (1739-1748)
Adam Ignacy Komorowski (1749-1759)
Władysław Aleksander Łubieński (1759-1767)
Gabriel Podoski (1767-1777) – arcybiskup gnieźnieński
Antoni Kazimierz Ostrowski (1777- 1784)
Michał Jerzy Poniatowski (1785-1794)
Ignacy Krasieński (1795-1801)
Ignacy Raczyński (1806-1818)
Tymoteusz Gorzeński (1821-1825)
Teofil Wolicki (1828-1829)
Marcin Dunin (1831-1842)
Leon Przyłuski (1845-1865)
Mieczysław Ledóchowski (1866-1886)
Juliusz Józef Dinder (1886-1890)
Florian Stablewski (1891-1906)
Edward Likowski (1914-1915)
Edmund Dalbor (1915-1926)
August Hlond (1926-1948, od 1946 arcybiskup gnieźnieński i warszawski)
Stefan Wyszyński (1948-1981)
Józef Glemp (1981, od 1992 arcybiskup warszawski,
od 2009 prymas senior)
Henryk Muszyński (1992, od 2009 prymas Polski)
Józef Kowalczyk (2010 – 2014)
Wojciech Polak (2014 - ...)

Mikołaj Trąba

Urodził się ok. 1358 r. w Sandomierzu. Był synem Jakuba, scholastyka dziekana kolegiaty sandomierskiej. W 1390 r. został notariuszem królewskim, podkanclerzym koronnym od 1403r., arcybiskupem halickim od 1410 r. , arcybiskupem gnieźnieńskim w 1412 r. Jest pierwszym prymasem Polski od 1417 r. Był doradcą Władysława II Jagiełły. Brał udział w bitwie grunwaldzkiej przy królu, a po bitwie przeglądał przywileje klasztorne i kierował notariuszami spisującymi łupy. Mikołaj Trąba nie popierał pokoju zawartego w Toruniu, był gorącym zwolennikiem ostatecznego rozprawienia się z Zakonem Krzyżackim i zburzenie zamku w Malborku. Gdy w 1411 r. zawakowało arcybiskupstwo gnieźnieńskie, Władysław Jagiełło zasugerował, by objął je Mikołaj Trąba. Kapituła metropolitalna – wbrew woli króla – na urząd ten wybrała już Wojciecha Jastrzębca. Jednak zawarty został układ i po trzech miesiącach sporów, królewski kandydat został oficjalnie wybrany. M. Trąba przewodniczył polskiej delegacji na soborze w Konstancji, został nawet wysunięty jako kandydat na papieża. W 1418 r. papież Marcin V ofiarowywał mu godność kardynalską, której jednak nie przyjął, gdyż inaczej podporządkowałby się wyłącznej władzy papieża. Papież więc nadał Mikołajowi tytuł Primasa Regni, który miał być przechodni dla arcybiskupów gnieźnieńskich. Po powrocie do kraju musiał tłumaczyć się z przybranej przez siebie postawy i składać przysięgę oczyszczającą go z zarzutu zdrady. Mikołaj Trąba sprawował urząd arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego przez 10 lat. Mimo piastowania najwyższej godności kościelnej w Polsce z polityki nie zrezygnował. Jego ostatnim publicznym wystąpieniem był udział w zjeździe monarchów w Lubicy na Spiszu. Tam zmarł 4 grudnia 1442 r. mając około 64 lat. Jego ciało sprowadzono do Gniezna i pochowano w nawie głównej katedry gnieźnieńskiej.

Wojciech Jastrzębiec

Urodził się około 1362 r. w Łubnicach (województwo Świętokrzyskie). Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Krakowie w 1384 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Już w wieku 37 lat zaczął robić karierę w polskim episkopacie, zajmował najważniejsze stanowiska Kościelne. Służył królowi Władysławowi Jagielle przez 30 lat. Towarzyszył mu jako spowiednik i domownik w czasie misji apostolskiej na Litwie, był jego doradca i notariuszem, w czasie wojny z Krzyżakami kierował akcją dyplomatyczną i doradzał królowi w sprawach militarnych. W 1399 r. Jastrzębiec objął biskupstwo poznańskie. Trzymał ster diecezji przez 14 lat. W okresie pełnienia posługi biskupiej w Poznaniu papież Grzegorz XII mianował go swoim legatem na Polskę. Podobnie jak jego dwaj poprzednicy należał do grona najbardziej zaufanych doradców monarchy i był bardzo zaangażowany w działalność dyplomatyczną. Na wielką bitwę z Krzyżakami pod Grunwaldem wystawił własną chorągiew. Interweniował też u Jagiełły w sprawie okrucieństw i gwałtów, jakich dopuszczały się wojska litewskie i tatarskie na ludności polskiej. W 1411 r. kapituła gnieźnieńska wybrała Jastrzębca na urząd arcybiskupa gnieźnieńskiego. Władysław Jagiełło nie zaaprobował jednak tego wyboru, sugerując, by na tronie arcybiskupim w Gnieźnie osadzić Mikołaja Trąbę. Tak też się stało. Jastrzębiec ustąpił i wkrótce został przeniesiony z Poznania do Krakowa. Jedenaście lat później, po śmierci Trąby, sytuacja się powtórzyła. Tym razem kandydaturę Jastrzębca wysunął sam król. Jastrzębiec kierował archidiecezją gnieźnieńską przez 13 lat. Regularnie uczestniczył w sesjach kapituły metropolitalnej i każdego roku przyjeżdżał do Gniezna na kwietniowe uroczystości patronalne ku czci św. Wojciecha. Tworzył nowe parafie, kładł duży nacisk na podniesienie życia religijnego wśród wiernych. Troszcząc się o poziom wykształcenia duchowieństwa podniósł szkołę katedralną do rangi filii Akademii Krakowskiej. Nie bronił jednak skutecznie własności kościelnej, gdy król rozdawał wsie i folwarki należące do diecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej szlachcie poszkodowanej najazdem krzyżackim. Do braku odwagi przyznał się dopiero, gdy monarchę upomniał Zbigniew Oleśnicki. Na jego korzyść przemawia natomiast wielkie oddanie Ojczyźnie, gorliwa służba królowi i rozsądek, którym się

kierował. Zmarł 2 września 1436 r. Jego ciało sprowadzono do Gniezna i złożono w katedrze gnieźnieńskiej.

Wincenty Kot z Dębna

Urodził się w 1395 r. Od 1432 r. był nauczycielem i wychowawcą królewskich synów Władysława Jagiełły. Z poparcia królewskiego otrzymał m.in. kanonię gnieźnieńską i poznańską. W 1433 r. został podkanclerzym koronnym. Pod koniec maja 1434 r. Władysław Jagiełło ciężko zachorował. Nabawił się zapalenia płuc słuchając nocnych śpiewów słowików w lasach k. Przemyśla zmarł 1 czerwca w wieku 83 lat. Dwa lata później za zmarł też arcybiskup gnieźnieński Wojciech Jastrzębiec. Kapituła gnieźnieńska w niespełna 2 miesiące po śmierci Jastrzębca nowym prymasem ogłosiła Wincentego Kota, który początkowo odmawiał przyjęcia godności, tłumacząc się brakiem odpowiedniego przygotowania, jednak 4 sierpnia 1436 r. odbył uroczysty ingres do katedry gnieźnieńskiej, a miesiąc później został konsekrowany przez biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego. Nominat zabrał się do pracy z wielką gorliwością. Konsekwentnie bronił czystości wiary i usilnie pracował nad podniesieniem życia religijnego duchowieństwa i wiernych. W Gnieźnie bywał często. Regularnie uczestniczył w posiedzeniach kapituły i dorocznych uroczystościach ku czci św. Wojciecha, urzędował jednak w Łowiczu. Był mężem stanu wielkiego formatu. Umiejętnie godził obowiązki księcia Kościoła z działalnością polityczną i dyplomatyczną. W 1447 r. koronował swojego młodszego wychowanka Kazimierza Jagiellończyka. Rok później pojawił się problem pierwszeństwa. Biskup krakowski Oleśnicki otrzymał kapelusz kardynalski i rościł sobie prawo do pierwszeństwa przed prymasem. Spór rozstrzygnął trzy lata później zjazd w Piotrkowie przyznając pierwszeństwo prymasowi. Postanowiono tam również, że obaj hierarchowie będą brali udział w obradach Rady królewskiej na zmianę, by się nie widywać. Prymas Kot sprawował urząd arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego przez 12 lat. Zmarł w Uniejowie, 14 sierpnia 1448 r. pochowany został w katedrze gnieźnieńskiej. Miał ok. 53 lat. W pamięci zapisał się jako człowiek roztropny, energiczny i pobożny, cieszący się powszechnym szacunkiem.

Władysław Oporowski

Urodził się ok. 1359 r. w Oporowie w powiecie łódzkim. Był drugim synem wojewody łęczyckiego. Wykształcenie uniwersyteckie i tytuł naukowy doktora, uzyskał w Padwie. Był profesorem na wydziale prawa i rektorem Uniwersytetu Krakowskiego. Pracował w kancelarii królewskiej Władysława II Jagiełły, z czasem uzyskując urząd podkanclerzego Królestwa Polskiego. Był jednym z najważniejszych współpracowników króla w polityce zagranicznej. Piastował różne urzędy kościelne, z których najważniejsze to: biskupstwo włocławskie (1434-1449) i arcybiskupstwo gnieźnieńskie (1449-1453). Jako arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski stał przez 4 lata na czele Kościoła polskiego. Był fundatorem gotyckiego zamku w Oporowie koło Kutna. W chwili wyboru Władysław Oporowski liczył sobie 54 lata. Był dumny, o wielkich ambicjach, zrażał ludzi chłodem i szorstkim sposobem bycia. Zraził do siebie kanoników gnieźnieńskich tym, że usiłował rządzić archidiecezją gnieźnieńską nie dopełniwszy koniecznych formalności, czyli bez odbycia ingresu do katedry gnieźnieńskiej. Miał wielkie poparcie króla Kazimierza Jagiellończyka, którego pamiętał jeszcze jako małego chłopca, służąc u jego ojca Władysława Jagiełły. To właśnie działalność na polu państwowym i dyplomatycznym ułatwiła mu karierę kościelną. Z obowiązków jako duchownego wywiązywał się słabo, gdyż zajęty był dużo bardziej absorbującymi go funkcjami publicznymi. Stylu życia nie zmienił nawet, gdy został biskupem włocławskim, a później arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim. Do Gniezna zaglądał rzadko. Najchętniej przebywał w swoim rodzinnym Oporowie lub w którymś z zamków arcybiskupich w Łowiczu, Uniejowie i Skierniewicach. Nie interesował się zbyt o sprawy religijne powierzonej mu archidiecezji. Skupiał się głównie na gromadzeniu dóbr i podnoszeniu

znaczenia własnego rodu. Zmarł 11 marca 1453 r. w swoim zamku w Oporowie. Kapituła gnieźnieńska domagała się wydania ciała, chcąc je pochować w Gnieźnie, ale rodzina, powołując się na dyspozycje pozostawione przez zmarłego, złożyła jego doczesne szczątki w kościele oporowskim.

Jan Sprowski

Jan ze Sprowy, herbu Odrowąż. Data urodzin trudna do ustalenia. Protegowany i stronnik króla Kazimierza Jagiellończyka. Od 1450 r. był sekretarzem królewskim, zaś od 1453 r. arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Jego wybór wywołał zdziwienie, gdyż ani urzędów wysokich nie zajmował, ani godności kościelnych znacznych nie piastował. Cieszył się jednak sporym zaufaniem króla. Sprowski zaprzyjaźnił się z rodziną Jagiellonów pracując przez ponad 20 lat w kancelarii królewskiej. W dokumentach powstałych w latach 1423-1444 występuje na przemian jako najwyższy notariusz i sekretarz królewski. Jednocześnie w okresie tym otrzymał kilka beneficjów kościelnych m.in. kanonikat krakowski i gnieźnieński. Gdy po śmierci Władysława Jagiellończyka na tron Polski wstąpił jego brat Kazimierz, Sprowski dostał także kanonikat poznański i prepozyturę sandomierską. W przeciwieństwie do swojego poprzednika Władysława Oporowskiego często rezydował w Gnieźnie. Regularnie uczestniczył w sesjach kapitulnych, zajmował się sprawami ekonomicznymi i duchowymi, z dużą energią i poświęceniem. Zwołał 3 synody, co stanowiło ilość znaczącą jak na XV wiek. W 1460 r. ufundował kaplicę Zwiastowania, dziś pod wezwaniem Bożego Ciała przy Katedrze Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Gnieźnie. Rządził archidiecezją gnieźnieńską przez 11 lat. Umiejętnie łączył posługę biskupią z zadaniami pierwszego dostojnika kraju. Był jednym z najbardziej zaufanych doradców króla, angażował się w działalność polityczną, stawiając jednak zawsze na pierwszym miejscu dobro Kościoła i kraju. Dbął także o morale duchowieństwa i szlachty, karząc tych, którzy postępowali niegodnie. Zmarł 14 kwietnia 1464 r. po sporządzeniu testamentu i przyjęciu sakramentów w zamku uniejowskim. Pochowany został w Gnieźnie, w podziemiach kaplicy. Obrzęd pogrzebowym przewodniczył bp Jan Gruszczyński, który niebawem został jego następcą.

Jan Gruszczyński

Urodził się w 1405 r, był synem chorążego sieradzkiego. W 1431 r. podjął studia w Akademii Krakowskiej pracując jednocześnie w kancelarii królewskiej. W 1440 r. był w orszaku króla Władysława III Warneńczyka, który udał się na Węgry w celu objęcia tronu. W 1442 r. król protegował go na probostwo w Sieradzu. Pracował także w kancelarii Kazimierza Jagiellończyka. W 1450 r. został mianowany biskupem kujawskim, konsekrowany w 1451 r. w kościele Podwyższenia Krzyża Świętego w Kole. W 1454 r. został kanclerzem koronnym, co uczyniło go kierownikiem polskiej polityki w okresie wojny trzynastoletniej. W 1455 r. przeznaczył na cele wojny złote i srebrne wota kultowe ze skarbca archikatedry. W 1463 stał na czele polskiej delegacji do rokowań z Krzyżakami w Brześciu Kujawskim, trzy lata później był obecny przy zawieraniu z Krzyżakami pokoju w Toruniu. W 1463 r. został biskupem krakowskim i arcybiskupem gnieźnieńskim. W chwili wyniesienia na stolicę arcybiskupią w Gnieźnie miał 59 lat. Był jednym z najbardziej zaufanych osób Kazimierza Jagiellończyka, który radził się go nie tylko w sprawach państwowych, ale także prywatnych. Na jego uroczysty wjazd do Gniezna kapituła metropolitalna musiała jednak czekać aż do kwietnia przyszłego roku, bo z objęciem arcybiskupstwa się nie spieszył. A gdy już to uczynił, rządy swoje zaczął od mało trafnych decyzji. Po pierwsze nie czekając aż zwolni się miejsce w kapitule, mianował swojego brata nadliczbowym kanonikiem gnieźnieńskim. Po drugie zaciągnął dwa poważne długi, z których jednego nigdy nie spłacił. Poza tym w Gnieźnie bywał rzadko i w pełnieniu powierzonych mu obowiązków wyręczał się oficjalami. W 1469 r., częściowo sparaliżowany, złożył kanclerstwo, nie zerwał jednak bliskich kontaktów

z królem, któremu nadal towarzyszył w licznych podróżach i naradach. Prowadził niezbyt cnotliwe życie i taki też był jego koniec. Uczując do późnej nocy z przyjaciółmi najpierw popadł w obłąd, a później skonał nieopatrzony olejami świętymi. – To kara za gorszące postęпки – mówił kronikarz Długosz. Zmarł w Krakowie 9 października 1473 r., pochowany został w katedrze gnieźnieńskiej, gdzie jego następca Jan Łaski poświęcił mu okazałą płytę nagrobną z czerwonego marmuru. Spoczywa obecnie w kościele ufundowanym przez Gruszczyńskich w ich dobrach – w Iwanowicach.

Jakub z Sienna

Urodził się w 1413 r. w Siennie, woj. mazowieckie, był synem wojewody sandomierskiego. Studiował prawo i teologię w Rzymie. Od 1435 r. był kanonikiem krakowskim, pełnił funkcję sekretarza króla Władysława Warneńczyka, później króla Kazimierza Jagiellończyka. Uczestniczył w misjach dyplomatycznych na Węgry w 1442 r., a w 1448 r. do Rzymu. Po śmierci kardynała Zbigniewa Oleśnickiego w 1455 r. wybrany został administratorem diecezji krakowskiej. W 1460 r. papież Pius II mianował Jakuba z Sienna biskupem krakowskim. Niestety król miał inne plany i żądał mianowania biskupem krakowskim Jana Gruszczyńskiego. Konflikt z królem narastał papież Pius II bullą z 1461 r. groził klątwą w razie nieuznawania biskupa Jakuba, z kolei król skazał go na banicję. Osiadł w rodzinnym zamku w Pińczowie, skąd ogłosił odezwę do duchowieństwa i wiernych o swoim wyniesieniu na biskupstwo krakowskie i przyjął sakrę biskupią z rąk krakowskiego biskupa pomocniczego Jerzego, za co ten zapłacił dożywotnim wygnaniem. Ostatecznie papież w 1462 r. odebrał zarząd diecezji krakowskiej Jakubowi z Sienna, a cały konflikt na miejscu w Polsce miał rozstrzygnąć legat papieski. W 1463 r. na sejmie w Piotrkowie Trybunalskim Jakub ukorzył się przed królem i zrzekł się biskupstwa krakowskiego. Od papieża Piusa II Jakub otrzymał wysokie odszkodowanie, a z woli króla w 1465 r. otrzymał biskupstwo włocławskie. Późniejsze relacje Jakuba z Sienna i Kazimierza Jagiellończyka były dobre. Król zaczął cenić trzeźwe spojrzenie i uczciwość biskupa, a ten nie uchylał się od służenia mu radą i pomocą. Gdy zawakowało biskupstwo płockie monarcha polecił, by kapituła wybrała go na nowego ordynariusza. W 1464 r. został biskupem włocławskim. Podobnie było po śmierci Gruszczyńskiego, gdy opróżnił się tron arcybiskupi w Gnieźnie w 1474 r. W obu przypadkach kanonicy i prałaci – znając walory nominata – chętnie uczynili zadość życzeniu władcy. Jakub z Sienna do Gniezna zaglądał często, regularnie uczestnicząc w generalnych posiedzeniach kapituły. W ciągu swoich sześcioletnich rządów dokonał szeregu uposażeń kościołów i szpitali, wyremontował zamki arcybiskupie w Gnieźnie i Żninie oraz wybudował wiele nowych budynków w dobrach arcybiskupich. Nie szczędził też pieniędzy na szaty i naczynia liturgiczne oraz księgi, z których część podarował później Akademii Krakowskiej oraz katedrze włocławskiej i gnieźnieńskiej. W tej ostatniej rozpoczął budowę okazałego grobowca św. Wojciecha. Za jego rządów odbył się synod archidiecezjalny, który zajął się kwestią moralności duchowieństwa. Prymas – odznaczający wzorową pobożnością, wymagał, aby – podobnymi cechami legitymowali się także inni kapłani. Jakub z Sienna zmarł w 1480 r. w Łowiczu, w wieku 77 lat. Przez historyków zaliczony został do grona najzaciejszych i najbardziej zasłużonych prymasów Polski. Odznaczał się wzorową pobożnością, bronił praw i swobód Kościoła, wiernie służył krajowi jako zręczny dyplomata i polityk.

Zbigniew Oleśnicki

Urodził się w 1430 r. Był synem marszałka Królestwa Polskiego Jana Oleśnickiego, bratankiem biskupa krakowskiego kardynała Zbigniewa Oleśnickiego. Często mylony jest ze swoim stryjem, sławetnym biskupem krakowskim Zbigniewem Oleśnickim, który doradzał Władysławowi Jagielle. Przez długie lata pracował w królewskiej kancelarii przechodząc kolejne szczeble kariery urzędniczej od zwykłego pisarza począwszy, a na podkanclerzu skończywszy. Od

1473 r. podkanclerzy koronny od 1473, sekretarz królewski, gubernator Prus. W uznaniu zasług Kazimierz Jagiellończyk nominował Zbigniewa Oleśnickiego najpierw na biskupa włocławskiego, a później na arcybiskupa metropolitę gnieźnieńskiego. W obu przypadkach kapituły nie miały żadnych zastrzeżeń, co dobitnie świadczy o tym, iż darzyły kandydata wielkim szacunkiem. Nowy ordynariusz czasu na wypełnienie swoich nowych obowiązków nie miał jednak wiele. Ciągłe zajęty przy królu, rzadko odwiedzał najpierw Włocławek, a później Gniezno. Sytuacja zmieniła się dopiero wtedy, gdy monarcha zwolnił go z obowiązków podkanclerzego koronnego. Nowy arcybiskup gnieźnieński uroczyście wjechał do swojej stolicy 29 marca 1482 r., czyli blisko pół roku po otrzymaniu od papieża bulli translacyjnej z Włocławka do Gniezna. Po ingresie ze zdwojoną siłą przystąpił do pracy, chcąc niejako nadrobić stracony czas. Był niezłomny w obronie wiary i Kościoła. Często objeżdżał archidiecezję wizytując parafie, rozstrzygając spory i doglądając administracji dóbr arcybiskupich. Wzorem swojego poprzednika Jakuba z Sienna bardzo dbał o moralność wiernych i duchowieństwa. Zwołał nawet synod prowincjalny poświęcony temu zagadnieniu. Jak podają źródła, w ciągu 13 lat zasiadania na stolicy arcybiskupiej i metropolitalnej w Gnieźnie wyświęcił ponad 2 tysiące osób w tym blisko 400 kapłanów, 500 diakonów, 600 subdiakonów i 500 akolitów. Przeniesiony na stolicę arcybiskupią w Gnieźnie z biskupstwa kujawskiego, nadal zajmował się sprawami pruskimi. W czasie nieobecności w Koronie króla Kazimierza Jagiellończyka zastępował króla w sprawach państwowych. Zwoływał kilkakrotnie synody prowincjonalne celem załatwienia spraw kościelnych i podatków na wyprawy wojenne króla. Często podróżował, nieomal stale objeżdżał swoją archidiecezję. Zmarł w Łowiczu 2 lutego 1493 r., pochowany został w katedrze gnieźnieńskiej, gdzie wzniesiono jego grobowiec z czerwonego węgierskiego marmuru wykonany przez Wita Stwosza.

Andrzej Boryszewski

Urodził się w 1435 r. w Łowiczu. Studiował w Krakowie i Rzymie. Kanonik gnieźnieński i krakowski (1468), włocławski (1473) i poznański (1485). W 1488 r. został prekonizowany biskupem koadiutorem arcybiskupa metropolity lwowskiego Jana Strzeleckiego (Wątróbki). (*Biskup koadiutor – w Kościele katolickim prawnie ustanowiony przez papieża biskup, który po śmierci lub awansie biskupa diecezjalnego ma prawo następstwa*). Rządy w archidiecezji lwowskiej objął w 1493 r. W 1501 r. został administratorem apostolskim diecezji przemyskiej. W 1503 r. został przeniesiony na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Ingres odbył w 1504 r. W chwili objęcia arcybiskupstwa Boryszewski miał 68 lat. Znany był z wesołego usposobienia, dowcipu i wystawnego życia. Mimo znacznych dochodów, ciągle brakowało mu pieniędzy. Z powodu długów został nawet wyklęty. Przyczyną ekskomuniki były pożyczka w wysokości 132 dukatów, którą zaciągnął u rzymskich kupców. Mimo podeszłego wieku Boryszewski nie uchylał się od obowiązków względem Kościoła i państwa. Uczestniczył w sejmach, rozstrzygał spory, udzielał się na forum publicznym. Dla archidiecezji gnieźnieńskiej zasłużył się sprawnym administrowaniem jej dobrami. Zadbął także o odnowienie i ozdobienie katedry gnieźnieńskiej. Jego wielką zaletą było to, iż potrafił dobierać sobie mądrych i uczciwych współpracowników. Prymas Boryszewski zmarł 20 kwietnia 1510 r. w zamku w Łowiczu, gdzie przeniósł się, gdy zaczął poważnie niedomagać. Jego ciało sprowadzono do Gniezna i pochowano w podziemiach katedry. Trzy dni po pogrzebie bratanek prymasa zwrócił kapitule kosztowności, które stryj za życia pożyczył ze skarbcza katedry.

Jan Łaski

Urodził się w 1456 r. w Łasku (woj. łódzkie). Nie posiadał wyższego wykształcenia. Był tytanem pracy. Szczodry, zapobiegliwy, rozsądny zyskał szacunek sobie współczesnych i potomnych. Świecenia kapłańskie przyjął w 1471 r. Gdy miał 25 lat został proboszczem w Koźminie. Zgromadził wiele beneficjów kościelnych. W 1490 r. był już sekretarzem królewskim,

brał udział w wielu misjach dyplomatycznych do Rzymu, Flandrii i Egiptu. W 1501 r. król Aleksander Jagiellończyk, mianował go najwyższym sekretarzem królewskim. Na sejmie w 1503 r. mianowany kanclerzem wielkim koronnym. W 1506 r. wydał tzw. Statut Łaskiego – pierwszą w historii kodyfikację prawa polskiego. W 1510 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim, w związku z czym zrzekł się urzędu kanclerza. W 1513 r. przyjechał do Rzymu na Sobór laterański V, gdzie przedstawił plan krucjaty europejskiej przeciwko imperium osmańskiemu i Wielkiemu Księstwu Moskiewskiemu. W 1515 r. uzyskał dla siebie i swoich następców na metropolii gnieźnieńskiej tytuł stałych legatów papieskich. W swojej metropolii odbył dziesięć synodów prowincjonalnych w Piotrkowie i Łęczycy. W 1518 r. jeździł do Wilna w sprawie kanonizacji królewicza Kazimierza. Uzyskał potwierdzenie swojego zwierzchnictwa nad diecezją wrocławską i lubuską. Zwalczał luteranizm, grożąc odstępcom klątwą i utratą dóbr, wprowadził cenzurę książek i przywrócił inkwizycję. Walczył też z prawosławiem. W 1530 r. w Katedrze wawelskiej ukoronował młodego Zygmunta II Augusta na króla Polski. Był człowiekiem renesansu. Kochał i promował sztukę, miał zacięcie naukowe i umiejętnie łączył obowiązki duchownego z działalnością polityczną, dyplomatyczną i ekonomiczną. Zarzucano mu rozrzutność i interesowność, gdyż utrzymywał istic królewski dwór, był jednak na tyle zapobiegliwy i przedsiębiorczy, że nie tylko nie roztrwoniał, ale jeszcze pomnożył majątek arcybiskupi. Wiele uwagi poświęcił liturgii, z jego inicjatywy wydano brewiarz, mszał i rytuał. Zatrzaszczył się także o uporządkowanie i spisanie wszystkich statutów i przywilejów obowiązujących w Królestwie Polskim, które to dzieło znane jest dziś pod nazwą Statutów Łaskiego. Na swoim dworze zgromadził wielu uczonych i artystów. W Rzymie miał własny dom, w którym mieszkało wielu wysyłanych przez niego za własne pieniądze polskich stypendystów. Żaden z dotychczasowych arcybiskupów nie zwołał tylu synodów, co on. Były poświęcone głównie naprawie obyczajów, przywróceniu karności kleru i walce z reformacją. Jan Łaski kierował archidiecezją gnieźnieńską przez 20 lat. Zmarł 1530 r. w Kaliszu, w wieku 75 lat. Jego ciało sprowadzono do Gniezna i pochowano w kaplicy.

Maciej Drzewiecki

Urodzony 22 lutego 1467 r. w Drzewicy (k. Opoczna). Kształcił się we Włocławku i Krakowie. Zaufany Jana Olbrachta, do 1492 r. działał jako sekretarz kancelarii koronnej, w 1497 r. był już pierwszym sekretarzem, a w 1501 r. został podkanclerzem koronnym. Po śmierci Olbrachta tracił gwałtownie na znaczeniu, przez jednego z możliwych został wtrącony do więzienia. Uwzięcie miało związek z niesłusznym posądzeniem Macieja Drzewieckiego o defraudację pieniędzy królewskich i sum należących do kard. Fryderyka Jagiellończyka. Miał wówczas 34 lata, w więzieniu przesiedział zaledwie kilka dni, jednak poczytywał to sobie jako wielką plamę na honorze. Zmazało ją dopiero publiczne oczyszczenie z zarzutów. W 1503 r. król Aleksander Jagiellończyk ofiarował mu biskupstwo przemyskie. Niestety ze względu na wysokie stanowisko państwowe rzadko bywał w diecezji. Udało mu się jednak zrealizować kilka ważnych przedsięwzięć m.in. odnowić tamtejszą katedrę i uporządkować oraz zabezpieczyć dobra arcybiskupie. Dziesięć lat później, decyzją królewską potwierdzoną przez Stolicę Apostolską został przeniesiony do Włocławka. Obowiązki względem państwa oraz rodziny królewskiej sprawił, iż ingres odbył dopiero dwa lata później. Tuż po tej uroczystości złożył jednak urząd kanclerski. W 1531 r., na życzenie królowej Bony, został mianowany przez króla Zygmunta Starego, abpem gnieźnieńskim. Zatwierdzony został przez papieża Klemensa VII. Ingres do Gniezna odbył w 1532 r., miał wówczas 65 lat. Rezydował głównie w Łowiczu, skąd udawał się na kapituły do Gniezna w 1534 i 1535 r. Nadal brał czynny udział w polityce. Drzewiecki był człowiekiem prawnym i uczciwym, wytrwałym i cierpliwym w znoszeniu trudów. Jako duchowny i zwierzchnik Kościoła w Polsce ostro zwalczał pojawiające się ogniska reformacji i jednocześnie gorliwie przypominał kapłanom katolickim o ich obowiązkach. Już jako prymas zwołał w Piotrkowie synod prowincjalny, na którym obostrzono m.in. przepisy dotyczące przyjmowania święceń kapłańskich. Jego rządy trwały zaledwie 4 lata. Prymas Maciej Drzewiecki zmarł 22 sierpnia 1535 r. w Łowiczu, wskutek

choroby, której nabawił się w drodze do Krakowa na ślub córki Zygmunta Starego Jadwigi. Został pochowany w Gnieźnie, w krypcie pod kaplicą Sprowskich.

Andrzej Krzycki

Urodził się 7 lipca 1482 r. w Krzycku (w Wielkopolsce). Dzięki pomocy wuja, biskupa Piotra Tomickiego, zdobył wykształcenie studiując na uniwersytecie w Bolonii. Do Polski powrócił ok. 1501 r., rozpoczynając karierę polityczną i w hierarchii kościelnej. W 1512 r. został sekretarzem Barbary, żony Zygmunta I. Po jej śmierci stał się sekretarzem królewskim. W wieku 41 lat mianowano go biskupem przemyskim, mieszkał w pałacu biskupim w Krośnie, a 4 lata później, wolą papieża Klemensa VII, został przeniesiony do Płocka. Liczne obowiązki względem państwa i rodziny królewskiej sprawiły, że dla diecezji miał niewiele czasu. W Płocku z jego inicjatywy i w znacznym stopniu z jego funduszków, wznosił w latach 1531-1535 renesansową katedrę w miejscu spalonej romańskiej. Był wytrawnym oratorem i zdolnym pisarzem, który z równą biegłością układał mowy pochwalne jak i uszczypliwe paszkwile. Uważa się go za jednego z najwybitniejszych humanistów swojej epoki. Krzycki był zdecydowanym przeciwnikiem reformacji. Walczył z nią na wielu płaszczyznach, także piórem, publikując szereg pism antyreformacyjnych. W 1535 r. został mianowany na urząd arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego, który sprawował krótko, bo zaledwie 2 lata. Udało mu się dokładnie zlustrować wszystkie arcybiskupie dobra oraz rozstrzygnąć szereg spornych spraw. Na życzenie kapituły zwołał obrady synodu prowincjalnego, którego jednak nie doczekał, gdyż zmarł 10 maja 1537 r. Zgon prawdopodobnie miał przyspieszyć zaufany medyk, który podał prymasowi niewłaściwe lekarstwo. Krzycki miał wówczas 54 lata. Jego ciało przywieziono do Gniezna i pochowano w podziemiach katedry.

Jan Latański

Urodził się w 1463 r., pochodził z wielkopolskiej rodziny. Ojciec Jan pełnił urząd kasztelana gnieźnieńskiego. Studiował w Krakowie i być może także na jednej z zagranicznych uczelni, co było w Polsce Jagiellonów niemal normą. Znaczniejsze godności kościelne uzyskał dopiero pod koniec życia, po długiej i aktywnej służbie na dworze królewskim. Był między innymi plebanem w Sławnie w 1482 r. oraz w pobliskich Pobiedziskach w 1493 r., później proboszczem parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Kostrzynie. Od 1504 r. był sekretarzem królewskim. Jako wysłannik Zygmunta I Starego prowadził rokowania z Krzyżakami w Toruniu w 1511. W 1525 r. dzięki królowej Bonie został biskupem poznańskim i rządził diecezją poznańską przez 10 lat. Ściśle współpracował z kapitułą katedralną, dbając w szczególności o morale i karność duchowieństwa. Aktywny był także na polu szeroko pojętej działalności kulturalnej. Dokończył odnawianie katedry oraz powiększył i upiększył rezydencję biskupów poznańskich. On również ufundował relikwiarz św. Stanisława oraz zakupił liczne szaty liturgiczne. W 1536 r. został biskupem krakowskim, a w 1537 r. arcybiskupem gnieźnieńskim i Prymasem Polski. Zasiadł na tronie arcybiskupim w Gnieźnie mając 74 lata. Na synodzie zwołanym w 1539 r. w Piotrkowie Trybunalskim uchwalono powołanie w diecezjach inkwizytorów, którzy mieli wyszukiwać heretyków i stosować wobec nich sankcje karne. Do ich zadań należało także kontrolowanie drukarni, księgarń, szkół, a także przysłuchiwanie się kazaniom głoszonym w kościołach. Synod zdecydował również o odwołaniu do kraju młodzieży akademickiej studiującej na zarażonych herezją uniwersytetach niemieckich. Zarzuca się mu, że prowadził wystawne życie i popierał członków swojej rodziny. Nie wyróżnił się niestety na polu duszpasterskim, co mogło być spowodowane jego wiekiem. Pozytywne ocenia się go jako polityka i senatora. Zmarł w 1540 r. w Skierniewicach w wieku 77 lat. Został pochowany w katedrze gnieźnieńskiej, w kaplicy Gembickich.

Piotr Gamrat

Urodził się w 1487 r. w Samoklęskach (koło Jasła). Studiował w Krakowie i Rzymie. Jako 20-letni młodzieniec trafił na dwór biskupa płockiego Erazma Ciołka i dzięki niemu zbliżył się do dworu królowej Bony, której przychylność szybko pozyskał. Nic więc dziwnego, że szybko awansował. Kolejno był : w 1509 r. proboszczem w Wyszku, w 1519 r. scholastykiem płockim, w 1526 r., kanonik gnieźnieński, w 1528 r. dziekanem płockim, w 1529 r. scholastykiem warszawskim następnie prepozytem w Krakowie (u Św. Floriana) i Płocku (u Św. Michała). W 1531 r. mianowany biskupem kamienieckim, nie objął jednak faktycznie urzędu. W 1535 r. przeniesiony do Przemyśla, gdzie również nie rezydował. W 1537 r. przeniesiony do Płocka. Tu odbył się ingres w 1538 r., ale w tym samym roku mianowany zostaje biskupem krakowskim. W 1541 r. zostaje arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Kandydaturę tę zaakceptował papież Paweł III w 1541 r., godząc się ponadto na kumulację, czyli pełnienie przez Gamrata jednocześnie urzędu arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego i biskupa krakowskiego. Nowy prymas objął urząd stosunkowo szybko, z ingresem jednak się nie spieszył. Gniezno musiało na niego czekać dwa i pół roku. Gdy w końcu uroczystość się odbyła, świętowanie trwało kilka dni. Po jego zakończeniu i załatwieniu najpilniejszych spraw nowy arcybiskup opuścił Gniezno i nigdy już do niego nie powrócił. Wykazał wielką aktywność w walce z reformacją. Przyczynił się do rozwoju kaznodziejstwa. Zreformował administrację dóbr kościelnych oraz szkolnictwo kościelne. Prymas dużo bardziej angażował się na polu politycznym niż kościelnym. Niemniej zwołał jeden synod diecezjalny i dwa prowincjalne, które zajęły się m.in. kwestią obrony czystości wiary oraz ochrony przywilejów i wolności duchowieństwa. Urząd arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego sprawował zaledwie 4 lata. Był przede wszystkim politykiem i sprawy diecezji, którymi kierował były mu raczej obojętne. Niezależnie od aktywności w diecezji i w życiu politycznym prowadził świecki tryb życia. Prowadząc rozrzutny tryb życia. Zaliczał się do elity umysłowej Krakowa. Zmarł 27 sierpnia 1545 r. w Krakowie. Pochowany w kaplicy pod wezwaniem św. Katarzyny na Wawelu.

Mikołaj Dzierzgowski

Urodził się w 1490 r., był synem, kasztelana ciechanowskiego. W 1518 r. po studiach w Akademii Krakowskiej został notariuszem królewskim. Był protegowanym biskupa płockiego. W 1528 r. kontynuował naukę na Uniwersytecie w Padwie. Awansować zaczął bardzo szybko. W 1541 r. Zygmunt Stary nominował go biskupem kamienieckim, a kilka miesięcy później chełmskim. Dwa lata później papież zatwierdził jego translację na biskupstwo włocławskie, a po kolejnych dwóch latach na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Wszystkie te nominacje Dzierzgowski zawdzięczał królowej Bonie i prymasowi Gamratowi, którego był bezpośrednim następcą. Uroczysty wjazd odbył do swojej stolicy 1 maja 1545 r. Później starał się przyjeżdżać do Gniezna w miarę regularnie, przeważnie na wiosenne i jesienne sesje kapituły. Ustanowił składkę na odnowienie katedry, przekazał świadczenia żywnościowe dla ubogich uczniów szkoły gnieźnieńskiej, a także hojnie obdarował gnieźnieńską kapitułę. Głównie jednak zajmowały go sprawy związane z szerzącą się w zachodniej Europie i docierającą do Polski reformacją. Prymas starał przeciwdziałać nowym prądom dążąc do odrodzenia religijnego Kościoła w Polsce. Służyły temu m.in. synody prowincjalne, podczas których podjęto wiele uchwał w sprawie obrony wiary. Zdecydowano m.in., że duchowni sprzyjający herezji mają podlegać surowej karze, zabroniono kontaktów z heretykami, a także posiadania heretyckich ksiąg. Nakazano także biskupom utrzymywanie na swoich dworach ludzi uczonych, którzy pomagiliby ludziom radzić sobie z religijnymi wątpliwościami. Walka z herezją nie była jedyną troską Prymasa. Jako pierwszy senator Rzeczypospolitej z wielkim oddaniem angażował się w wewnętrzną i zewnętrzną politykę państwa, dążąc do umocnienia jego pozycji w Europie. Nie dziwi, że tak gorąco sprzeciwiał się wspomnianemu już potajemnemu małżeństwu króla, upatrując korzyści dla kraju w innym związku.

Tej walki jednak nie wygrał. Mimo zapowiedzi, ukoronował Barbarę dając się przekonać obiecanemu przez Zygmunta Augusta przywilejowi, że odstępcy od Kościoła będą uznawani za heretyków i pozbawiani czci oraz majątku. Doczekał się jednak Prymas i innej królowej. W 1553 r. koronował na Wawelu Katarzynę Habsburżankę, którą król poślubił po śmierci Barbary. Trzy lata później Dzierzgowski, jako że zaczął podupadać na zdrowiu, rozpoczął starania o zatwierdzenie swojego koadiutora. Papież wyraził zgodę na krótko przed śmiercią Prymasa. Dzierzgowski zmarł 1 stycznia 1559 r. Został pochowany w katedrze gnieźnieńskiej, gdzie do dziś można oglądać nagrobek, który za życia sobie wystawił.

Jan Przerębski

Urodził się w 1519 r. Studiował najpierw w Krakowie, później w Padwie. W 1534 r. został proboszczem w kościele św. Jadwigi w Krakowie. W latach 1551-1558 był sekretarzem króla Zygmunta II Augusta i podkanclerzym koronnym. W 1548 r. - po śmierci Zygmunta Starego został wysłany, do Wilna, do Zygmunta Augusta by przedstawił w imieniu panów przebywających na dworze krakowskim sprawę zwołania sejmku potwierdzającego prawa i przywileje szlacheckie. W 1550 r. został administratorem diecezji krakowskiej i wielkim sekretarzem w królewskiej kancelarii. Obowiązki wynikające z pierwszego urzędu bardzo mu jednak ciążyły. Duże lepiej radził sobie na dworze królewskim, gdzie niebawem awansował na podkanclerzego. W 1559 r. posłował do Wiednia, w sprawie pieniędzy i ruchomości po Królowej Bonie zagarniętych przez dwór hiszpański. W 1557 r. został biskupem chełmskim, a w 1558 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i w 1559 r. prymasem Polski. Po objęciu rządów arcybiskupich zwołał synody na których przeprowadził uchwały zmierzające do podniesienia oświaty aby skuteczniej walczyć z protestantyzmem, polecał zakładanie seminariów oraz troskę o szkoły parafialne i kolegiackie. Pragnął ożywić gorliwość duchowieństwa, pobudzić czujność przeciw nowinkom religijnym. W swojej działalności szczególnie wiele miejsca poświęcał sprawom szerzącej się wówczas reformacji. Za odbycie tego synodu prymas zyskał uznanie Stolicy Apostolskiej. W 1561 r. przewodził synodowi biskupiemu w Warszawie, który rozpatrywał projekt reformy Kościoła w Polsce. Aktywną i rozległą działalność arcybiskupa przerwała śmierć. Zmarł 12 stycznia 1562 r. w Łowiczu. Pochowany w kolegiacie łowickiej.

Jakub Uchański

Urodził się w 1502 r. we wsi Uchanie, (woj. lubelskie). W 1534 r. został sekretarzem i zarządcą dóbr królowej Bony, od niej otrzymał kanonię chełmską, krakowską oraz referendarię duchowną koronną. W okresie tym Polska, zmagająca się z nowymi prądami docierającymi do jej granic z zachodu Europy. Poprzedni prymasi energicznie i zdecydowanie występowali przeciwko pojawiającym się ogniskom reformacji. Uchański w tej sprawie miał inne zdanie. Chciał rozmawiać z dysydentami i zdaniem niektórych tym nowym ruchom był przychylny. Gdy Zygmunt August zwrócił się do papieża Juliusza III o zatwierdzenie Uchańskiego jako biskupa chełmskiego, ten prekonizacji odmówił, gdyż do Stolicy Apostolskiej dotarło, że kandydat sprzyja reformacji i przyjaźni się z jej zwolennikami. W informacjach tych było trochę prawdy, ale i trochę zawiści, bowiem Uchański nie cieszył się sympatią kręgów kościelnych. Jednak w obronę wziął go sam król, i ostatecznie przekonał papieża. Tak więc w 1551 r. od Zygmunta II Augusta otrzymał biskupstwo chełmskie. Był zwolennikiem sprawowania liturgii w języku polskim oraz prowadzenia dialogu z innowiercami. W XVI wieku poglądy te zakrawały na herezję. Dziś Uchański uchodziłby za prekursora idei ekumenicznych. Sympatia Augusta dla niego była po części wynikiem jego wiernej służby na dworze królewskim, po części skutkiem poglądów króla, który skłaniał się ku reformacji, jednak nie wystąpił oficjalnie przeciwko Kościołowi, choć trudno go również określić jako gorliwego katolika. Uchańskiego popierał i po kilku latach promował go na biskupstwo kujawskie. I tu znów nie obyło się bez sprzeciwu papieża. Uchański chcąc uczynić zadość życzeniu monarchy

objął diecezję bez zgody Stolicy Apostolskiej, czego później bardzo żałował. Niebawem niechętny mu papież Juliusz III umarł, a nowy Pius IV – po upewnieniu się, że Uchański nie jest heretykiem – wydał zgodę na jego translację do Włocławka. Tak więc w 1561 r. został biskupem kujawsko – pomorskim. Jako biskup zapisał się przede wszystkim jako dobry gospodarz. Uporządkował sprawy swoich diecezji oraz zadbał o ich dobra i mieszkańców. Krótko po przeniesieniu do Włocławka król nominował go na arcybiskupa gnieźnieńskiego, a Stolica Apostolska promocję królewską poparła. W 1562 r. otrzymuje urząd arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego, który sprawował przez 19 lat. Rzetelnie służył Polsce i Kościołowi. Pod wpływem nuncjusza apostolskiego zmienił poglądy. Gdy po śmierci Zygmunta Augusta na sejmie Anwokacyjnym zawiązała się tzw. konfederacja warszawska, której uchwały gwarantowały wolność religijną dysydentów, Uchański ostro się temu sprzeciwił. (Warto przypomnieć też, że na tym samym sejmie uchwalono, iż w czasie bezkrólewia najwyższą władzę w państwie będzie sprawował prymas, jako interreks). Na kolejnym sejmie elekcyjnym prymas opowiedział się za kandydaturą cesarza Maksymiliana II Habsburga, którego zresztą obwołał królem. Szlachta wołała jednak na tronie polskim władcę Siedmiogrodu Stefana Batorego. Uchański wycofał się z życia politycznego, i w końcu pojednał się z Batorym. Zaufania nowego władcy nie udało mu się jednak uzyskać. Pod koniec życia, czyniąc zadość życzeniu Batorego zgodził się przybrać sobie za koadiutora biskupa włocławskiego Stanisława Karnkowskiego. Krótko potem, w 1581 roku zmarł, mając 79 lat. Został pochowany w kolegiacie łowickiej.

Stanisław Karnkowski

Urodził się 10 maja 1520 r. w Karnkowie (woj. kujawsko pomorskie). Wychował się na dworze swojego stryja Jana Karnkowskiego, biskupa włocławskiego. W 1539 r. rozpoczął studia na Akademii Krakowskiej, później w Padwie uzyskując tytuł doktora obojga praw. Studiował też w Wittenberdze. Był zdolny, energiczny i świetnie wykształcony. Po powrocie do kraju, szybko dostrzeżono jego zdolności. Jak wielu poprzednich prymasów Karnkowski rozpoczynał swoją karierę na dworze królewskim. W 1555 r. został sekretarzem króla Zygmunta Augusta, od 1558 r. był referendarzem wielkim koronnym, w 1563 r. został sekretarzem wielkim. W 1567 r. objął biskupstwo kujawskie. Stan, diecezji jaki zastał był nie ciekawy. W wielu parafiach brakowało proboszczów, część kościołów pozamieniano na zbory protestanckie, a wśród ludności szerzyła się herezja. Zanedbane były także dobra biskupie. Karnkowski najpierw przeprowadził wizytację kanoniczną, a następnie zwołał synod diecezjalny, na którym wydano zarządzenia dotyczące reformy życia kościelno-religijnego. Przecistawiając się nowym prądom religijnym dostrzegł potrzebę przetłumaczenia Biblii na język polski. To właśnie z jego inspiracji powstał przekład jezuita Jakuba Wujka. Jako pierwszy biskup polski, wypełniając zalecenia soboru trydenckiego, założył w 1569 r. pierwsze w Rzeczypospolitej seminarium duchowne we Włocławku. Energicznie zwalczał wpływy protestantów w swojej diecezji. Szczególnie ostro wystąpił przeciwko luteranickiemu Gdańskowi. W 1570 r. opracował plan walki kościoła katolickiego z różnowiercami, przewidujący w ostateczności rzucenie klątwy papieskiej na króla. Był interrexem po śmierci Stefana Batorego, w 1587 r. ogłosił królem Zygmunta III Wazę, którego koronował w katedrze wawelskiej. Wielką wagę przykładął Karnkowski do karność i nieskazitelnego życia duchowieństwa. Sam świecił przykładem. Nie uchylał się od posług duszpasterskich i z wielką pobożnością każdego dnia odprawiał Mszę św. budując swoją postawą nie tylko kapłanów, ale i wiernych. Dbał także o najuboższych. W 1581 r. otrzymał królewską nominację na koadiutora arcybiskupa gnieźnieńskiego, rok później jego następcą. W chwili objęcia rządów miał 72 lata i może dlatego jego aktywność była znacznie mniejsza niż w diecezji włocławskiej. Zwołał jednak cztery synody archidiecezjalne i jeden prowincjalny, zaliczany do najważniejszych synodów metropolii gnieźnieńskiej. Założył także w Gnieźnie seminarium duchowne, odnowił ołtarz główny w katedrze, a w Łowiczu ufundował szpital i bractwo. W wieku 80 lat zaczął podupadać na zdrowiu. Czując zbliżający się koniec kazał się przenieść do klasztoru bernardynów w Łowiczu,

gdzie często odprawiał ćwiczenia duchowe. Zmarł 8 czerwca 1603 r. w wieku 83 lat. Jego ciało przewieziono do Kalisza i złożono w kościele jezuitów.

Jan Tarnowski

Urodził się w 1550 r. Był królowi bardzo oddany, za co król odwzajemniał mu się licznymi beneficjami. Tarnowski towarzyszył królowi m.in. w podróży do Szwecji, gdzie Zygmunt III Waza miał objąć tron po śmierci swojego ojca Jana III Wazy. W 1581 r. został referendarzem wielkim koronnym, w 1591 r. podkanclerzym koronnym. W 1597 r. monarcha ofiarował mu biskupstwo poznańskie. Nowy biskup niewiele czasu spędzał w swojej diecezji pochłonięty obowiązkami na dworze królewskim, niemniej bardzo się nią interesował. Odrestaurował i rozbudował pałac biskupów w Poznaniu, wyremontował kościół katedralny i na bieżąco nadzorował sprawy administracyjne. W 1600 r. zaważowało biskupstwo krakowskie i biskupstwo włocławskie. Tarnowski liczył, że otrzyma Kraków, ku rozczarowaniu, Kraków otrzymał Maciejowski, a on Włocławek. Tarnowski, nie chciał początkowo przyjąć nominacji. Zgodził się dopiero za namową ks. Piotra Skargi. W 1604 r. otrzymuje kolejną nominację, na stolicę arcybiskupiąw Gnieźnie. Wybór ten pochwalił nawet papież Klemens VIII winszując królowi polskiemu, że męża tak zacnego i zasłużonego na tronie arcybiskupim w Gnieźnie osadził. Po odbyciu ingresu do katedry gnieźnieńskiej prymas nagle zachorował i po dwóch tygodniach zmarł, dnia 14 września 1605 r. Był jednym z najkrócej urzędujących arcybiskupów gnieźnieńskich. Pochowany w kolegiacie łowickiej.

Bernard Maciejowski

Urodził się w 1548 r., jako piętnastoletni chłopiec wysłany został do kolegium jezuickiego w Wiedniu, gdzie uczył się m.in. z przyszłym świętym Stanisławem Kostką. Później przebywał w Rzymie na dworze Stanisława Hozjusza. Po powrocie do kraju znalazł się w otoczeniu Stefana Batorego i towarzyszył królowi w wyprawach przeciwko Rosji. Pod wpływem księdza Piotra Skargi podjął decyzję w 1582 r. o studiach teologicznych w Rzymie. Tam w 1586 r. przyjął święcenia kapłańskie, w tym samym roku został kanonikiem krakowskim. Po śmierci Stefana Batorego poparł starania o tron polski Zygmunta III Wazy. Za to poparcie dostał nominację w 1588 r. na biskupstwo łuckie. Jako biskup łucki ufundował w Lublinie kolegium jezuickie. Brał udział w przygotowaniu unii brzeskiej. W 1600 r. został biskupem krakowskim, ingres do katedry wawelskiej odbył 12 sierpnia. Jako biskup Krakowa zwołał w 1601 r. synod i wydał list pasterski skierowany do proboszczów, uważany dzisiaj za pierwszy podręcznik duszpasterstwa. W 1603 r. Maciejowski otrzymał kapelusz kardynalski, zaś w 1605 r. został mianowany arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim. Uroczysty ingres do katedry na Wzgórzu Lecha odbył jednak dopiero w 1607 r., gdyż oczekiwał na zatwierdzenie papieskie. Po objęciu diecezji z wielką energią zabrał się do pracy. W tym samym roku zwołał synod diecezjalny w Łęczycy, który wezwał kapłanów do skromnego życia, troski o ubogich i popierania unii brzeskiej. Kardynał Bernard Maciejowski rządził archidiecezją gnieźnieńską i Kościołem w Polsce przez rok i trzy miesiące. Był gruntownie wykształcony, szczerze pobożny i szczodry dla ubogich, które to przymioty zjednały mu szacunek i miłość wiernych. Był jednym z najwybitniejszych polskich biskupów XVI wieku. Zmarł opatrzony sakramentami 19 stycznia 1608 r. w wieku 60 lat. Zgodnie z ostatnim życzeniem został pochowany w rodzinnej kaplicy na Wawelu.

Wojciech Baranowski

Urodził się w 1548 r. w Baranowie, w parafii Polanowice (woj. wielkopolskie). Nie kształcił się w zagranicznych szkołach, nie miał utytułowanych krewnych i nie posiadał wielkiego majątku. Na wszystkie swoje zaszczyty zapracował sam. Rodzice należeli do drobnej szlachty

i prawdopodobnie nie byli w stanie opłacić zagranicznych studiów syna, dlatego musiał radzić sobie sam. W 1581 r. przyjął święcenia kapłańskie. Dzięki wrodzonej inteligencji oraz powadze dostał się na dwór Zygmunta Augusta, zostając posadę w królewskiej kancelarii. Dopiero za panowania Stefana Batorego, dzięki poparciu kanclerza Jana Zamoyskiego, otrzymał znaczniejsze urzędy i szybko zjednał sobie zaufanie monarchy swoją nieskazitelną postawą i pilnością w pracy. Król w dowód zaufania obdarzył go godnością podkanclerzego koronnego i mianował biskupem przemyskim. Baranowski miał wówczas 37 lat i był 4 lata po święceniach kapłańskich. W 1590 r. mianowany zostaje biskupem płockim, tu ufundował seminarium duchowne w Pułtusk. W 1607 r. Baranowski otrzymał nominację na biskupstwo kujawskie, które też nie zaspokoilo jego ambicji. Rok później starał się o przeniesienie na stolicę prymasowską w Gnieźnie. Król wprawdzie zwlekał z nominacją, ale ostatecznie ją wystawił, a Paweł V zatwierdził. Baranowski wstawił się w Gnieźnie tym samym, czym w poprzednich diecezjach: surowością, gorliwością pasterską oraz przykładem życia kapłańskiego. Po pożarze katedry w 1613 r. nie żałował środków na odbudowę, pokrywając 2/3 kosztów restauracji. Prymas odnowił i przyozdobił także jedną z kaplicy, przeznaczając ją na miejsce swojego wiecznego spoczynku. Koniec życia zastał go w ulubionym Łowiczu, gdzie najczęściej rezydował. Zmarł 23 września 1615 r. Zgodnie z życzeniem został pochowany w katedrze gnieźnieńskiej w Kaplicy Baranowskiego.

Wawrzyniec Gembicki

Urodził się 5 sierpnia 1559 r. w miejscowości Gembice, obecnie Gębice. Pochodził ze średniozamożnej rodziny wielkopolskiej. W dzieciństwie był bardzo słabowity i często chorował. Zrozpaczeni rodzice powierzyli go opiece Matce Bożej, za której przyczyną – jak wierzył – utrzymał się przy życiu i zdrowiu. Po początkowej nauce w Chodzieży oraz w Akademii Lubrańskiego kolegium jezuickim w Poznaniu, podjął studia w jezuickiej akademii w bawarskim Ingolstadt, gdzie studiował filozofię i prawo. Następnie kontynuował naukę w kraju na Akademii Krakowskiej. W czasie studiów wstąpił do stanu duchownego. Był wykształcony, roztropny, poważny i umiał się pięknie wysławiać po łacinie, co zjednało mu przychylność Batorego, mówiącego biegle w tym języku i nie znającego słowa po polsku. Swoimi talentami służył także Gembicki kolejnemu królowi Zygmuntowi III Wazie, który doceniając jego pracę obdarzył go m.in. prepozyturą krakowską, a później w 1600 r. mianował na biskupstwo chełmskie. Jako biskup zwalczał energicznie reformację, umacniał katolicką organizację kościelną, wizytował parafie, troszczył się o wzmocnienie dyscypliny kleru. Po dziesięciu latach duszpasterzowania w diecezji chełmskiej, został przeniesiony do Włocławka, zostając biskupem kujawskim, gdzie również wykazał się gorliwością i oddaniem dla Kościoła i wiernych. Spędził tam pięć lat. Zdecydowanie występował przeciw luteranom w Gdańsku i przywrócił w tym mieście katolicką organizację kościelną. W 1612 r. odbył synod diecezjalny we Włocławku. W 1615 r. po śmierci prymasa Baranowskiego został desygnowany przez króla Zygmunta III na arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski. Uzyskując rok później zgodę papieską odbył ingres do katedry w 1616 r. i wyjechał z Gniezna, zaglądając do niego rzadko i raczej przejazdem. Nie znaczy to, że nie zajmował się sprawami diecezji. Wręcz przeciwnie, troszczył się o nią zarówno w wymiarze materialnym, jak i duchowym. Dał się poznać jako świetny gospodarz, odbudowując zrujnowaną ekonomię archidiecezji, odrestaurował katedrę gnieźnieńską i liczne kościoły. Wykazywał troskę o bibliotekę kapitulną i seminarium. Dbał o rezydencję prymasowską w Łowiczu. Jego dwór stał się jednym z ognisk życia kulturalnego Rzeczypospolitej. Zmarł w wieku 63 lat w Łowiczu. Jego ciało złożono w katedrze gnieźnieńskiej. Zaliczany jest do najwybitniejszych i najbardziej zasłużonych polskich biskupów i mężów stanu.

Henryk Firlej

Urodził się w 1574 r. w Balicach, (woj. Małopolskie). Był synem marszałka wielkiego koronnego. W młodości ochrzczony jako kalwinista, po śmierci ojca matka i bracia wychowali go na katolika. Jego ojcem chrzestnym był król Henryk Walezy. Henryk Firlej, miał także protektora w osobie papieża Klemensa VIII, który jeszcze jako nuncjusz apostolski w Polsce zaznajomił się z jego rodziną. To właśnie jemu zawdzięczał liczne godności, które otrzymał podczas swojego pobytu w Rzymie. Dzięki niemu otrzymał także, po powrocie do Polski, miejsce w królewskiej kancelarii, gdzie szybko awansował, gdyż był gorliwy i pracowity, nie uchylał się od licznych obowiązków, pozostając przy tym człowiekiem skromnym i uprzejmym. W 1616 r. król Zygmunt III Waza nominował go na biskupstwo łuckie, rok później papież na prośbę monarchy zatwierdził jego translację na biskupstwo płockie. Rządził tam wzorowo przez sześć lat będąc przykładem dla duchowieństwa i wiernych. Sprowadził też do Pułtuska bonifratrów, dla których ufundował szpital i kaplicę. W 1624 r. otrzymał niespodziewanie królewską nominację na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Było to dla niego wielkim zaskoczeniem, gdyż nigdy o takiej wysokiej godności nie myślał. Przyjął ją jednak z wdzięcznością upatrując z woli króla, zamysłu Pana Boga. Z początkiem 1625 r. odbył uroczysty wjazd do Łowicza. Później planował urządzić nie mniej okazały ingres do katedry gnieźnieńskiej, ten jednak nigdy nie doszedł do skutku. Przez całe życie towarzyszyło mu przecucie bliskiej śmierci. Zmarł niespodziewanie nie odbywszy nawet ingresu do katedry gnieźnieńskiej, 25 lutego 1626 r. w Skierniewicach w 52 roku życia. Zgodnie z życzeniem został pochowany w kolegiacie łowickiej, gdzie jeszcze za życia przygotował dla siebie grób i postawił nagrobek.

Jan Wężyk

Urodził się w 1575 r. w Wężykowej Woli, pochodził ze średniozamożnej szlachty z województwa sieradzkiego. Jako dziecko uczył się w domu. Potem wyjechał do kolegium jezuitów w Kaliszu, a stamtąd przeniósł się na Akademię Krakowską. Po jej ukończeniu studiował przez 7 lat w Rzymie, teologię i prawo. Edukację uwieńczył doktoratem obojga praw. Biegłe władał łaciną i włoskim. To właśnie te umiejętności, a także przymioty ducha i liczne znajomości, które nawiązał w Wiecznym Mieście uitorowały mu drogę na szczyt. Po powrocie do kraju dostał się na dwór Jana Tarnowskiego, wówczas biskupa włocławskiego, a po jego śmierci dołączył do grona sekretarzy króla Zygmunta III Wazy. Szybko zyskiwał kolejne beneficja kościelne. Był archidiaconem lubelskim, kanonikiem krakowskim, prepozytem sandomierskim, opatem komendatoryjnym mogilskim. Odnowił i rozbudował świątynię w Mogile. W 1614 r. zostaje archidiaconem warszawskim. W 1619 r. został nominowany przez monarchę biskupem przemyskim, prowizję papieską otrzymał 1620 r. Rok później odbył w biskupstwie przemyskim synod diecezjalny, zarządził przeprowadzenie wizytacji kanonicznej. Po 5 latach król zdecydował o przeniesieniu go na biskupstwo poznańskie, a papież Urban VIII decyzję tę zatwierdził. Trzy lata później w 1627 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Diecezją rządził gorliwie, rezydując w Łowiczu kontaktował się z kapitułą i konsystorzem za pomocą listów. Jako metropolita zwołał dwa synody prowincjonalne. Był bardzo hojny: wspierał klasztory, fundował świątynie, pomagał potrzebującym. Prymas Wężyk rządził Kościołem w Polsce w trudnych czasach wojny ze Szwedami. Dużą wagę przykładał do edukacji duchowieństwa oraz katechizacji wiernych. W testamencie, który spisał tuż przed śmiercią, wszystkie swoje dobra ofiarował kościołom, ubogim oraz ofiarom klęsk żywiołowych. Szczodroblivość nie była jedyną zaletą Wężyka, był także doskonale wykształcony i nade wszystko bardzo pobożny. Jan Wężyk sprawował urząd arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego przez 12 lat. Zmarł w 1638 r. w Łowiczu w wieku 63 lat. Został pochowany w kolegiacie łowickiej.

Jan Lipski

Urodził się w 1589 r w Lipiu, (woj. łódzkie) był synem sędziego ziemi rawskiej, trzecim z 14 dzieci. Jego wychowaniem zajął się stryj Franciszek, kanonik gnieźnieński. Kształcił się w kolegium jezuickim w Kaliszu oraz we Włoszech, gdzie studiował teologię i prawo. Do Polski wrócił w 1616 r. i wkrótce przyjął święcenia kapłańskie. Dzięki poparciu stryja, kanclerza Feliksa Kryskiego, został jednym z sekretarzy w kancelarii koronnej, a w 1632 r. referendarzem koronnym. Był kantorem wrocławskim, kanonikiem: łęczyckim i krakowskim, proboszczem krzemienieckim i plockim, a w 1630 r. otrzymał opactwo komenda-toryjne wąchockie. W 1636 r. nominowany przez króla biskupem chełmińskim i pomezzańskim, którą papież Urban VIII zatwierdził. Sakrę przyjął w Łowiczu. Ingres do katedry w Chełmży odbył w październiku. W diecezji przystąpił do energicznych działań, tak na polu duchowym jak i gospodarczym, zwłaszcza w diecezji pomezjańskiej. Popierał jezuitów toruńskich i malborskich, widząc w nich główną siłę dla odnowy religijnej diecezji. Zamierzał zwołać synod diecezjalny, otworzyć seminarium duchowne i powołać dla diecezji biskupa pomocniczego, ale krótki czas rządów w diecezji i zajmowanie się działalnością polityczną i dyplomatyczną, uniemożliwiły realizację tych planów. Mimo krótkich rządów był jednym z bardziej zasłużonych biskupów chełmińskich. Po śmierci prymasa Jana Wężyka, Lipski został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Nominację królewską i prekonizację papieską otrzymał w 1638 r. Ingres do katedry odbył w Gnieźnie w 1639 r. Zreformował zarząd dobrami arcybiskupstwa, odnowił zamek prymasowski w Łowiczu i rezydencję w Warszawie, zbudował pałac w Łyszkowicach czyniąc z nich letnią rezydencję prymasów. Na maj 1641 r. zwołał synod prowincjalny oraz wcześniej synod archidiecezji, zapowiedział też wizytację katedry i kapituły, jednak planów tych nie zdążył zrealizować. Zasiadał na tronie arcybiskupim w Gnieźnie zaledwie dwa lata. Jego dobrze zapowiadające się rządy przerwała nagła śmierć w 1641 r. w Łyszkowicach, w wieku 52 lat. Prawdopodobnie został otruty przez nadwornego lekarza za to, iż przyczynił się do ukarania różnowierców, którzy znieważyli religię katolicką. W testamencie przeznaczył spore sumy na cele charytatywne i kościelne m.in. dla katedry gnieźnieńskiej na przyozdobienie grobowca św. Wojciecha. Zgodnie ze swoją wolą został pochowany w Łowiczu.

Maciej Łubieński

Urodził się 2 lutego 1572 r. w Łubnej (k. Sieradza). Nauki pobierał początkowo w Sieradzu, następnie w Kolegium Jezuickim w Kaliszu http://pl.wikipedia.org/wiki/Maciej_%C5%81ubie%C5%84ski_-_cite_note-1, później w Poznaniu i w Krakowie. Po ukończeniu Akademii Krakowskiej pracował w kancelarii królewskiej. Odbył studia prawa kanonicznego we Włoszech i Niemczech. W 1602 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Od 1607 r. był sekretarzem i rejentem kancelarii Zygmunta III Wazy. W 1615 r. otrzymał nominację na prepozyturę klasztoru bożogrobców w Miechowie, zostając tam proboszczem. W 1620 r. został biskupem chełmskim, zaś w 1626 r. poznańskim, i w 1631 r. kujawskim, od 1641 r. arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Podczas powstania kozackiego w 1648 r. jako interrex kierował państwem. Będąc prymasem dbał o budownictwo sakralne, fundując m.in. kaplicę Matki Boskiej na Jasnej Górze. Inicjował działania ekumeniczne. Majątek swój przeznaczył w testamencie na cele kościelne. Był bardzo przystępny, pobożny, hojny, przez co cieszył się wielkim poważaniem i autorytetem wśród szlachty i ludu, który uważał go za świętego. Odznaczał się wielką pracowitością i rzadko spotykaną wrażliwością. Zmarł w opinii świętości w Łowiczu w 1652 r. Pochowany w rodzinnej kaplicy w Gnieźnie.

Andrzej Leszczyński

Urodził się w 1608 r. w Głuchowie (powiat Pleszew). Był uczniem kolegium jezuickiego w Kaliszu. Od 1626 r. studiował prawo kanoniczne oraz cywilne w Ingolstadt, a następnie filozofię i teologię w Sienie. W 1633 r. przyjął święcenia kapłańskie. Od 1623 r. kanonik krakowski, od 1628 prepozyt łączycki. W 1641 r. został biskupem kamienieckim. Sakrę przyjął w 1642 r. w Warszawie. W 1643 r. otrzymał opactwo czerwińskie, a w 1644 r. tynieckie. W 1646 r. został biskupem chełmińskim http://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Leszczy%C5%84ski - [cite_note-CITEREFG.C4.85siorowski.2C_Topolski1981413-1](#). Ufundował główny ołtarz do katedry w Chełmży, a w 1651 r. erygował seminarium duchowne w Chełmnie. Po śmierci Władysława IV w 1648 r., początkowo popierał kandydaturę królewicza Ferdynanda, później jednak opowiedział się za Janem Kazimierzem.

W nagrodę za swoją postawę w 1650 r. Jan Kazimierz oddał mu kanclerstwo wielkie koronne. W 1653 r. został prymasem oraz arcybiskupem gnieźnieńskim. Ingres do katedry odbył w 1654 r. Rok później zaczął się potop szwedzki. Gnieźnieńscy kanonicy chcąc uchronić katedralne skarby kazali je zamurować. Murarz jednak zdradził skrytkę. Szwedzi zabrali wszystko: złote i srebrne naczynia liturgiczne, relikwiarze, a także trumienkę na relikwie św. Wojciecha ufundowaną przez Zygmunta III Wazę. Uratowało się tylko to, co kanonicy osobiście ukryli. Ograbiona katedra opustoszała. Zaniechano sprawowania nabożeństw, a w 1657 roku świątynię na kilka miesięcy zamknięto. W czasie potopu szwedzkiego wraz z królem Janem Kazimierzem wycofał się na Śląsk, i zabiegał o pomoc dla króla u cesarza rzymskiego i papieża. Zmarł 15 kwietnia 1658 r. w Skierniewicach, pochowany zgodnie z wolą w kolegiacie łowickiej.

Wacław Leszczyński

Urodził się 15 sierpnia 1605 r. w Baranowie. Był synem wojewody brzeskokujawskiego. Na wyraźne życzenie ojca, gorliwego kalwinisty, został ochrzczony w tym wyznaniu. Jednak po śmierci ojca, matka, gorliwa katoliczka, wychowała dzieci na katolików. Skończył kolegium jezuickie w Poznaniu, a następnie studiował w Perugii, Padwie i Paryżu. Od 1630 r. był sekretarzem króla Zygmunta III Wazy. Od 1633 r. kanonikiem krakowskim, prepozytem płockim i łączyckim. W 1637 r. przyjął święcenia kapłańskie. W 1643 r. został referendarzem wielkim koronnym. W 1644 r. został kanonikiem fromborskim, następnie został wybrany przez kapitułę na biskupa warmińskiego. W 1645 r. przyjął sakrę biskupią w kolegiacie Św. Jana Chrzciciela w Warszawie. Był gorliwym zarządcą diecezji. Dbał o szkoły jezuickie, udzielał stypendia, konserwował zamki biskupie. Wybudował letnią rezydencję biskupów (dworek modrzewiowy) w Sątopach i dom pielgrzyma w Świętej Lipce. Podczas najazdu szwedzkiego na Warmię w roku 1655 ukrył się w Królewcu. Gdy Warmię zagarnął elektor pruski Fryderyk Wilhelm, lękając się o los Kościoła złożył hołd elektorowi za co został oskarżony o zdradę. Aby się rehabilitować przyczynił się do zawarcia traktatów wewelskich w 1657 r. Od tego czasu nie wypominano mu już zdrady, a król Jan Kazimierz w 1659 r. zaproponował mu arcybiskupstwo gnieźnieńskie i godność prymasowską, w wieku 54 lat. Słynął z hojności, zacności i szczególnego nabożeństwa do Matki Bożej. Był łagodny w obejściu i doskonale wykształcony. W Gnieźnie był tylko raz – przy okazji swojego ingresu. To właśnie wtedy bazylika prymasowska wzbogaciła się o jeden z najcenniejszych zabytków, srebrną trumienkę na relikwie św. Wojciecha. Leszczyński kierował archidiecezją i Kościołem w Polsce przez 7 lat. Mimo licznych zajęć sejmowych i senatorskich żywo interesował się sprawami archidiecezji. Zmarł 1 kwietnia 1666 r. w Łyszkowicach, w wieku 61 lat. Pochowano go w kolegiacie łowickiej.

Mikołaj Prażmowski

Urodził się w 1617 r. Po studiach prawniczych na Uniwersytecie Krakowskim dostał się na dwór królewski. Król Władysław IV mianował go sekretarzem królewskim. Dalsze studia kontynuował w Rzymie, gdzie poznał królewicza Jana Kazimierza i zdobył jego zaufanie, wrócił

z nim do Polski w 1646 r. Po elekcji Jana Kazimierza w 1648 r. Prażmowski wszedł do grona jego najbliższych współpracowników. W 1649 r. został kanonikiem krakowskim. Towarzyszył królowi w kampaniach zborowskiej (1649) i beresteckiej (1651). W czasie Potopu szwedzkiego schronił się wraz z parą królewską w Głogówku na Śląsku, a powróciwszy z królem do Polski w 1656 r., uczestniczył w ważnych misjach dyplomatycznych. Był jednym z najbliższych współpracowników króla. W 1659 r. został biskupem łuckim, w 1664 r. biskupem warmińskim, a w 1666 r. arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Jego nominacja wywołała w kraju zamęt. Król Jan Kazimierz mianując go kierował się osobistymi sympatiami i pominął wielu zasłużonych biskupów, nic więc dziwnego, że niektórzy poczuli się dotknięci. Ponadto jako duszpasterz nie cieszył się dobrą opinią. Będąc biskupem łuckim zaniedbywał sprawy diecezji angażując się głównie w działalność polityczną i dyplomatyczną. Nie lepiej zresztą sprawdził się po objęciu arcybiskupstwa. Po abdykacji Jana II Kazimierza w 1668 r., popierał do polskiej korony kandydaturę carewicza Fiodora. Był przeciwnikiem Michała Korybuta Wiśniowieckiego, posądzany był nawet o snucie spisków. W 1673 r. konfederacja gołąbska ogłosiła go zdrajcą ojczyzny. W obronie Prymasa stanął wówczas nuncjusz apostolski, oraz hetman Jan Sobieski. Był zręcznym dyplomata. Ważną rolę odegrał m.in. w rokowaniach pokojowych ze Szwedami zakończonych podpisaniem pokoju w Oliwie w 1660 r. Pozostawił jednak po sobie nienajlepszą sławę. Zaniedbywał sprawy Kościoła, nieustannie spiskował. Jego niechlubny konflikt z Michałem Korybutem Wiśniowieckim otarł się o papieża. Prymas Prażmowski nigdy nie zaakceptował Korybuta Wiśniowieckiego na tronie polskim. Po elekcji, chcąc nie chcąc, koronował Wiśniowieckiego. Konflikt z Wiśniowieckim trwał do ostatnich dni życia prymasa. Dopiero na łożu śmierci prymas się zreflektował i w testamencie prosił króla o przebaczenie. Zmarł 15 kwietnia 1673 r., po trzynastoletniej służbie w arcybiskupstwie gnieźnieńskim, w Ujazdowie. Pochowany został w Kolegiacie łowickiej.

Florian Czarторыcki

Urodził się w 1620 r. w Klewaniu na Wołyniu. Był najstarszym synem Mikołaja Jerzego Czarторыckiego. Edukację rozpoczął w domu rodzinnym, później został wysłany do kolegium jezuickiego w Łucku, a następnie na wyższe studia także do jezuitów do Rzymu. Tam uzyskał tytuł doktora teologii i przyjął święcenia kapłańskie. Sympatia do Towarzystwa Jezusowego przetrwała lata. Czarторыcki do końca darzył to zgromadzenie szczególnymi względami, dając temu niejednokrotnie wyraz. Jako biskup poznański, chętnie gościł w ich domu, udzielał święceń alumnom. Był sekretarzem króla Władysława IV. W 1651 r. został biskupem pomezańskim. Czarторыcki objął diecezję poznańską z nominacji króla Jana Kazimierza. Jego rządy trwały zaledwie cztery lata, gdyż monarcha zdecydował o przeniesieniu go na biskupstwo włocławskie, a Papież Aleksander VII zatwierdził translację w 1655 r. Gdy zaczął się tzw. „Potop Szwedzki”, Czarторыcki schronił się najpierw w swojej rezydencji w Wolborzu, a później wyjechał na Śląsk dzieląc wygnanie z rodziną królewską. Po powrocie do kraju udał się do Częstochowy, gdzie odprawiał nabożeństwa. Po podpisaniu pokoju w Oliwie w 1660 r. wrócił do diecezji włocławskiej i energicznie zabrał się do pracy. Czarторыcki prowadził przykładne życie i gorliwie spełniał powierzone mu obowiązki pasterskie. Dużo wymagał od siebie i od innych. Również jako mąż stanu Czarторыcki wywiązywał się ze swoich obowiązków bardzo dobrze. Sprzeciwiał się abdykacji Jana Kazimierza i usilnie, lecz bezskutecznie próbował odwieść go od tej decyzji. Obawiał się, że po odejściu ostatniego z Wazów skończy się świetność Rzeczypospolitej. Mimo to wybór Korybuta Wiśniowieckiego – przyjął pozytywnie. Kilka lat później, po śmierci prymasa Prażmowskiego, król mianował go arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim. Decyzja nikogo nie zdziwiła gdyż nowy prymas cieszył się bardzo dobrą opinią. Niestety urzędu nie sprawował długo. Kilka miesięcy po objęciu arcybiskupstwa, w maju 1674 r. zmarł mając zaledwie 54 lata. Zgodnie z ostatnią wolą został pochowany w kościele jezuitów w Warszawie.

Andrzej Olszowski

Urodził się 27 stycznia 1621 r. w Olszowie (k. Łodzi). Jako dziecko został przez matkę w kolegiacie wieluńskiej, ofiarowany przed obrazem Matki Bożej do stanu duchownego. Kształcił się u jezuitów w Kaliszu a następnie w Akademii Krakowskiej. Po ukończeniu studiów przebywał o swojego ciotecznego dziadka, kanonika gnieźnieńskiego Mikołaja Koniecpolskiego, u którego przygotowywał się do stanu duchownego. W 1642 r. wysłany został przez ojca na studia do Włoch, uzyskał doktorat obojga praw. W Rzymie też przyjął święcenia kapłańskie, a w 1644 r., po rezygnacji Koniecpolskiego, został kanonikiem gnieźnieńskim. W 1661 r., król Jan Kazimierz mianował go biskupem chełmińskim, nominację tę zatwierdził papież i w 1662 r. Sakrę otrzymał z rąk biskupa krakowskiego Andrzeja Trzebickiego w kolegiacie warszawskiej. Jako biskup chełmiński zajął się odbudową diecezji zniszczonej w latach potopu a przede wszystkim ożywieniem życia religijnego. Był gorliwy i pobożny, czym budował nie tylko wiernych, ale i duchowieństwo. Wstąpienie na tron Michała Korybuta Wiśniowieckiego, którego gorąco popierał, utorowało mu drogę do jeszcze wyższych godności. Nowy król obiecał Olszowskiemu, że będzie prymasem. Jednak obietnicy nie spełnił z powodu śmierci. Obietnicę tę spełnił kolejny monarcha Jan III Sobieski. Nowy arcybiskup gnieźnieński odbył uroczysty ingres do katedry 19 października 1674 r. Na stolicy arcybiskupiej Olszowski zasiadał niespełna 3 lata. Jego dobrze zapowiadające się rządy przerwała śmierć. Goszcząc wraz z królem w Gdańsku nagle podczas uczyt zasłabł i spadł z krzesła. Przeczując koniec życia odbył spowiedź i przyjął namaszczenie olejami. Zmarł 29 sierpnia 1677 r. w wieku 56 lat. Przyczyną zgonu było najprawdopodobniej zażycie dwóch sprzecznych lekarstw, które nieświadomie zaaplikowało mu dwóch różnych medyków. Prymas zgodnie ze swoim życzeniem został pochowany w katedrze gnieźnieńskiej. Przez historyków zaliczany jest do najwybitniejszych hierarchów kościelnych i mężów stanu XVII wieku.

Jan Wydźga

Urodził się ok. 1610 r. – pochodził spod Lwowa. Kształcił się we Lwowie w kolegium jezuitów, następnie w Belgii, Francji i Hiszpanii i w Rzymie. Tam uzyskał doktorat z teologii. Był sekretarzem króla Władysława IV, a później Jana Kazimierza. Od 1655 r. był biskupem łuckim. W 1658 został kanonikiem kapituły warmińskiej, która wybrała go na biskupa warmińskiego w 1659 r. Jako biskup warmiński współpracował z królem Janem III Sobieskim, który mianował go w 1675 r. podkanclerzym, a dwa lata później kanclerzem wielkim koronnym. Jako biskup warmiński zrealizował wiele przedsięwzięć budowlanych: odbudowa pałacu biskupiego na wzgórzu katedralnym we Fromborku, budowa pałacu biskupiego przy zamku w Lidzbarku Warmińskim, odbudowa pomieszczeń mieszkalnych przy kolegiacie w Dobrym Mieście, budowa klasztoru bernardynów w Stoczku Klasztornym i inne. Był utalentowanym kaznodzieją. Mówił ponoć z wielkim zapałem i niezwykle przekonująco. Nic dziwnego, że Król Władysław IV Waza zlecił mu głoszenie kazań dla zadziornej szlachty, która zjeżdżała na sejmowe obrady. Największe uznanie budziła staranna forma jego kazań. Jako kapłan był wzorem dla innych. Prowadził życie nieskazitelne i w pełni oddane Bogu i Kościołowi. Po dwudziestu latach aktywnej pracy na Warmii, Król Jan III Sobieski, ofiarował mu prymasostwo. Na zatwierdzenie czekał aż dwa lata. W 1679 r. od papieża Innocentego XI uzyskał zgodę i mógł objąć rządy. O ile na Warmii wstawił się pracowitością i aktywnością o tyle na nowym, wyższym urzędzie popadł w marazm. Prymas zamieszkał najpierw w Skierniewicach, a później w Łowiczu. W niewielkim stopniu interesował się sprawami powierzonej mu archidiecezji. Tuż po objęciu rządów sporządził testament, w którym hojnie obdarzył legatami katedrę gnieźnieńską i kolegiatę łowicką, a także kapituły: gnieźnieńską, łowicką, uniejowską, łęczycką i kaliską. Zarządził także, by jego obszerną bibliotekę podzielić między warszawskich jezuitów, bernardynów i kamedułów. Zmarł pięć lat później, w 1685 r., jego ciało sprowadzono do Gniezna i pochowano w katedrze, w krypcie pod kaplicą zwaną Bogoria.

Michał Radziejowski

Urodził się 3 grudnia 1645 w Radziejowicach na Mazowszu. Kształcił się w kolegiach jezuickich w Rawie, a następnie w Paryżu, później studiował w Pradze i Rzymie, gdzie przyjął święcenia kapłańskie. Karierę polityczną i kościelną zawdzięczał pracy i kontaktom nawiązanym na dworze królewskim. Zaczynał jako jeden z wielu sekretarzy Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Gdy na tron wstąpił Jan III Sobieski, Radziejowski otrzymał liczne godności kapitulne, i w 1677 r. dostał nominację na biskupstwo warmińskie gdzie spędził tam 10 lat. Jako interreks po śmierci Jana III Sobieskiego kazał nosić nad sobą baldachim, a w senacie zajmował miejsce króla. W 1687 r. król chcąc położyć kres konfliktom prestiżowym wynikającym z nadania Radziejowskiemu purpury, mianował go arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim. Już na początku rządów nowy prymas popadł w konflikt z kapitułą, której zarzucał niegospodarność i nadużycia. Dowodów na to nie miał, a swoimpodejrzeniem tylko zraził kanoników. Nigdy nie odwiedził Gniezna i mimo nalegań kapituły przez 17 lat rządów nie odbył ingresu do katedry. Jako polityk, chciał mieć wpływ na to, co dzieje się w kraju i nieustępliwie do tego dążył. W życiu publicznym, i prywatnym moralność nie miała dla niego znaczenia. Jego biskupia posługa na Warmii rokowała dobrze na przyszłość, jednak rządy w archidiecezji gnieźnieńskiej zupełnie rozczarowały. Nie zajmował się archidiecezją i niewiele dla niej zrobił. Prymas Radziejowski zmarł 13 października 1705 r. w Gdańsku. Zgodnie z ostatnią wolą został pochowany w kościele św. Krzyża w Warszawie, który wybudowano z jego fundacji.

Stanisław Szembek

Urodził się w 1650 r. w Morawicy k./Krakowa. Był synem kasztelana kamieniec-kiego, który miał: dziewięciu synów i dwie córki. Dziewczęta wybrały habit, a pięciu z braci zdecydowało się przywdziać sutannę. Wśród nich był Stanisław. Po krótkim pobycie na dworze Michała Korybuta Wiśniowieckiego wstąpił do seminarium duchownego, przyjął święcenia kapłańskie i wyjechał na studia do Rzymu. Po powrocie zamieszkał najpierw w Warszawie, a później w Krakowie. Wkrótce tamtejszy ordynariusz w 1690 r. mianował go biskupem pomocniczym. W czasie bezkrólewia po śmierci Jana III Sobieskiego, poparł kandydaturę elektora saskiego, Augusta II, który obdarzył go w zamian wieloma beneficjami kościelnymi i nominował na biskupa włocławskiego. Rządy w diecezji objął w 1700 r. z wielką gorliwością. Objeżdżał diecezję, głosił kazania, bierzmował i udzielał święceń kapłańskich. Pięć lat później otrzymał królewską nominację na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Urząd ten sprawował przez 12 lat. Jako jeden z nielicznych prymasów bardziej angażował w posługę duszpasterską niż w działalność polityczną. Uporządkował administrację archidiecezji, dbał o kościoły i klasztory, budował swoją postawą duchowieństwo i wiernych. W czasie zarazy osobiście odwiedzał wiejskie chaty i udzielał wystraszonej ludności pociechy religijnej. Był bardzo hojny, w testamencie, który spisał przeczując zbliżającą się śmierć, hojnie obdarował kościoły, klasztory, seminaria w Łowiczu i Gnieźnie, a także tamtejsze katedry. Zmarł 3 sierpnia 1721 r. w Skierniewicach i zgodnie z ostatnim życzeniem został pochowany w katedrze gnieźnieńskiej.

Teodor Potocki

Urodził się 13 lutego 1664 r. w Moskwie. Gdy miał 4 lata wrócił z ojcem do Polski. Po kilku latach uczestniczył w jego pogrzebie. Opiekę nad dziećmi przejęła matka, która wychowała je w religii rzymskokatolickiej. Edukację swoją rozpoczął u jezuitów w Warszawie, później kształcił się w Rzymie, a po powrocie do kraju w 1683 r. w Krakowie przyjął niższe święcenia kapłańskie. W 1687 r. został sekretarzem króla Jana III Sobieskiego, a w 1688 r. otrzymał święcenia

kapłańskie. W 1697 r. król August II desygnował go na biskupa chełmińskiego. Konsekrowany został w 1699 r. Jako biskup był aktywnym administratorem. Po zrzeczeniu się korony przez Augusta II, Stanisław Leszczyński, chcąc przeciągnąć go na swoją stronę, w 1707 r. nominował go na biskupa krakowskiego, ale godność ta nie została zatwierdzona przez papieża, ale i sam Potocki jej nie przyjął. Za przychylność, August II desygnował go na diecezję warmińską, gdzie odbył uroczysty ingres we wrześniu 1712 r. Odnowił zamki biskupie w Lidzbarku Warmińskim i Reszlu, oraz rozbudował zamek w Ornecie. Ufundował nowe kościoły, m.in. w Braniewie i Krośnie k/ Lidzbarka. Rozbudował też sanktuarium w Stoczku Klasztornym, finansował malowanie kościoła w Świętej Lipce, i ufundował tam główny ołtarz. W 1723 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Z odbyciem uroczystego ingresu do katedry gnieźnieńskiej zwlekał jednak 4 lata, później też rzadko tam gościł. Na stałe rezydował w Łowiczu, skąd kontaktował się z kapitułą metropolitalną listownie. W 1733 r. podpisał elekcję Stanisława Leszczyńskiego. W rok później wzięty został przez Rosjan do niewoli w Gdańsku, nie chcąc uznać narzuconego przez obcą przemoc Augusta III. Był więziony przez siedem miesięcy w Elblągu i Toruniu. Zwolniony został dopiero w 1735 r., gdy zwierzchność tę uznał. Był biskupem więcej niż połowę swojego życia. Rządził kolejno w diecezji chełmińskiej, warmińskiej i archidiecezji gnieźnieńskiej. Zmarł w Warszawie w 1738 r. pochowany został w katedrze gnieźnieńskiej w kaplicy Potockiego.

Krzysztof Szembek

Urodził się 25 marca 1667 r. we wsi Szczepanowo k/ Barcina, na Kuja-wach. W domu rodzinnym otrzymał staranne wychowanie i wysłany został na Akademię Krakowską, a stamtąd do Rzymu, gdzie studiował teologię, prawo oraz historię. Jego ojciec był kasztelanem krakowskim, jeden ze stryjecznych braci piastował urząd kanclerza koronnego, drugi zaś był najpierw biskupem kujawskim, a później prymasem Polski. Gdy wrócił do kraju otrzymał święcenia kapłańskie w 1692 r. Nazywano go „sanctanima” co znaczy „święta dusza”. Nie gromadził pieniędzy, wszystko, co miał, rozdał biednym. Gdy brakło pieniędzy, ofiarował im nawet srebra stołowe. Na polu politycznym nie działał, wołał pracę duszpasterską i to do tego stopnia, że u progu swojej kariery wziął dobrowolnie probostwo w rodzinnym Szczepanowie, gdzie w krótkim czasie założył szpital dla starców oraz zorganizował szkołę, w której sam uczył. Duszpasterską gorliwością odznaczał się także później, jako biskup inflancki. Król mianował go na ten urząd w 1710 r. Diecezja ta obejmowała całe Inflanty, Estonię oraz sąsiednie tereny i nie miała ściśle określonych granic. Dobrze zapowiadającą się działalność przerwała misja dyplomatyczna zlecona Szembekowi przez króla. Musiał wyjechać do Wiednia, a gdy wrócił monarcha miał już wobec niego inne plany, mianował go na biskupstwo poznańskie, co papież Klemens XI zatwierdził. Tam rozpoczął przygotowania do synodu diecezjalnego, ale August II Mocny mianował go biskupem wrocławskim. Zatwierdzony został w 1720 r., i spędził tam prawie 20 lat. Po śmierci swojego stryjecznego brata prymasa Stanisława Szembeka, ofiarował królowi swoją pomoc jako „wiceprymas”. Miał do tego prawo, gdyż biskupi wrocławscy zastępowali prymasa podczas ceremonii koronacyjnych. Król przyznał mu tę władzę, jednak na stolicę gnieźnieńską nominował Teodora Potockiego. Dopiero po jego śmierci, Szembek otrzymał godność prymasa. W chwili objęcia urzędu miał 70 lat. Kierował archidiecezją gnieźnieńską i Kościołem w Polsce przez blisko 10 lat. Zmarł po długiej chorobie w Łowiczu, w wieku 81 lat. W testamencie cały swój skromny dobytek przekazał na cele charytatywne. Został pochowany w kolegiacie łowickiej. Zgodnie z życzeniem jego serce złożono w kościele pijarów w Łowiczu.

Adam Komorowski

Urodził się 24 maja 1699 r. w Trzeszozanica, w wielodzietnej rodzinie jako syn Jana, stolnika nowogródzkiego i ziemi irządckiej. Uczył się u jezuitów w Krakowie i Wrocławiu,

a doktorat obojga praw otrzymał w 1723 r. w Rzymie. W 1718 r. otrzymał niższe święcenia, wyższe zaś pięć lat później. W 1724 r. został oficjałem kolegiaty pilickiej. Był także kanonikiem tarnowskim, proboszczem w Książu Wielkim. W 1748 r. mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim, co wywołało liczne protesty szlachty. Swoje Komorowski zawdzięczał sympatii panującego wówczas Augusta III Sasa oraz poparciu magnackiej rodziny Czartoryskich, która stanowiła trzon stronnictwa dworskiego. W chwili śmierci prymasa Krzysztofa Szembeka, starał się właśnie o jakieś znaczniejsze biskupstwo. Miał za sobą liczne godności kościelne i opinię zdolnego kaznodziei. Gdy otrzymał promocję na stolicę arcybiskupią w Gnieźnie miał zaledwie 49 lat i nie był nawet biskupem. Jego nominacja wywołała powszechne oburzenie. Do Stolicy Apostolskiej słało protesty, w których wskazywano na małe doświadczenie nominata i podkreślano zasługi innych biskupów. Papież Benedykt XIV najpierw pozwolił mu administrować dobrami arcybiskupimi, a później prekonizował. Na przełomie października i listopada 1749 r. Komorowski przyjął sakrę biskupią, odebrał paliusz i objął rządy w archidiecezji gnieźnieńskiej. Okazał się sprawnym arcybiskupem, od samego początku gorliwie zajął się sprawami archidiecezji gnieźnieńskiej zaprowadzając w niej wzorową administrację. Choć rzadko bywał w Gnieźnie, bo na stałe przebywał w Skierniewicach żywo interesował się arcybiskupstwem. Remontował warszawską siedzibę prymasów, odbudowywał rezydencję w Skierniewicach, ale i ofiarował katedrze gnieźnieńskiej hojne dary. W czasie wojny siedmioletniej, gdy w 1756 r. August III został uwięziony przez Prusaków, wyjednał jego uwolnienie. Prymas aktywnie uczestniczył w życiu politycznym kraju. Zmarł niespodziewanie w marcu 1759 r. na skutek gangreny. Został pochowany w kolegiacie łowickiej przed ołtarzem Świętego Krzyża. W miejscu tym zbudowano później wspaniałą kaplicę, w której umieszczono pomnik prymasa.

Władysław Łubieński

Urodził się w Iwanowicach, 1 listopada 1703 r., był synem dziedzica Kalinowej. Studiował teologię i prawo kanoniczne na Akademii Krakowskiej, teologię w Collegium Romanum. Był wiceprezydentem Trybunału Głównego Koronnego w Piotrkowie w latach 1730- 1731. W 1740 r. został pisarzem wielkim koronnym. W 1741 r. przybył do Drezna, gdzie pozostał na dworze Augusta III. W 1748 r. został opatem komendatoryjnym w Paradyżu. Swoją karierę zaczynał u boku prymasa Teodora Potockiego. Augustowi III zawdzięczał nominację na biskupstwo lwowskie w 1758 r., oraz Order Orła Białego, który otrzymał w dowód wdzięczności za współpracę. Jako arcybiskup lwowski niewiele zdziałał, nie zdążył. Rok po objęciu rządów, w marcu 1759 r. został wezwany do Warszawy i nominowany arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim, prymasem Polski. Miał wówczas 56 lat. Odbił ingres do kolegiaty łowickiej, do Gniezna jednak nigdy nie dotarł, mimo że obiecywał. Przeszkodziła temu najpierw napięta sytuacja w kraju, a później choroba. Nie bez znaczenia była także wielka tragedia, która dotknęła Gniezno w 1760 r. pożar, podczas którego ogień strawił część miasta i objął także katedrę. Straty były ogromne :zawaliło się sklepienie nawy głównej, zniszczony został ołtarz główny, marmurowa posadzka. Odbudowa świątyni trwała długie lata i była jedną z głównych trosk Łubieńskiego i jego następców. Był pobożny, pracowity i sumienny w wykonywaniu praktyk religijnych. Choć rzadko zaglądał do Gniezna, żywo interesował się sprawami swojej archidiecezji i dbał zarówno o jej kondycję duchową, jak i materialną. Gorzej wypadła ocena jego działalności politycznej. Jako senator i mąż stanu był chwiejny. Jako interreks po śmierci Augusta III podjął szereg nieprzemyślanych decyzji. Bezkrólowie trwało blisko rok. Łubieński dzierżył ster Kościoła w Polsce przez 8 lat. Był znany z zamiłowania do literatury i nauki. Do wiernych pisał obszernie listy pasterskie. Jeden z nich, wydany w 1760 roku liczył aż 88 stron i traktował m.in. o powinnościach kaznodziejów, administracji sakramentów oraz obowiązkach religijno-moralnych.

Łubieński nie stronił też od pracy naukowej. Zmarł w pałacu warszawskim 20 czerwca 1767 r. w wieku 64 lat. Został pochowany w Łowiczu.

Gabriel Podoski

Urodził się 17 marca 1719 r. w Podosiu. Po nauce w kolegium jezuitów w Braniewie. W 1739 r. rozpoczął wraz z bratem studia w kolegium pijarów w Rzymie. W 1743 r. przyjął święcenia kapłańskie. Złośliwi utrzymywali, że wtedy odprawił jedyną mszę św. w swoim życiu podczas prymicji. Zanieczyścił funkcje duchowne, żył ponad stan. Prowadził świecki tryb życia, ubierając się po francusku i otaczając kobietami. W 1759 r. referendarzem wielkim koronnym. Po śmierci W. Łubieńskiego, został w 1767 r. jego następcą. Nigdy nie odbył ingresu do katedry i nigdy nie zajrzał do Gniezna. Nie interesował się sprawami swojej archidiecezji, a jeśli już, to tymi które dotyczyły finansów. Najbardziej kuriozalnym jego pomysłem był projekt reformy kościelnej znany pod nazwą „zniesienia nuncjatury”. Przewidywał on całkowite odłączenie polskiego Kościoła od Rzymu. Najwyższym organem tego tworu miał być Nieustający Synod Narodowy złożony z biskupów i świeckich, któremu przewodziłby prymas - metropolita królestwa. Co więcej od 1767 r. był członkiem loży masońskiej. W 1768 r. w Senacie głosował za wezwaniem wojsk rosyjskich w celu stłumienia konfederacji barskiej. W 1771 r. wycofał się z życia politycznego, swoje obowiązki państwowe przekazując biskupowi kujawskiemu A. Ostrowskiemu. Sam wyjechał z pewną kobietą do Gdańska, a stamtąd do Marsylii, gdzie oboje zmarli w 1777 r. na skutek zatrucia pokarmowego. Szesnaście lat później zabalsamowane zwłoki zostały przez rewolucjonistów wrzucone do wody w Starym Porcie.

Antoni Ostrowski

Urodził się 31 marca 1713 r. w Ostrowie. Jego rodzina była zbyt biedna, by sfinansować kosztowną edukację. Do nauki zresztą chyba go nie ciągnęło, bo rozpoczętej u pijarów szkoły nie ukończył. Święcenia uzyskał w 1736 r. Był bardzo ruchliwy i czynny w swej służbie i szybko stał się zaufanym biskupów krakowskich: Jana Aleksandra Lipskiego i Andrzeja Stanisława Załuskiego. Sakrę biskupią otrzymał w 1753 r., zostając biskupem inflanckim, a następnie kujawskim. W 1758 r. został biskupem koadiutorem Włocławka. Biskupem ordynariuszem został w 1763 r. Był członkiem konfederacji Czartoryskich w 1764 r. Na Sejmie Rozbiorowym 1773-1775 odegrał dużą rolę jako prezes delegacji, traktującej z mocarstwami ościennymi. W 1777 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim. Rok później odbył uroczysty ingres do katedry gnieźnieńskiej i niemal natychmiast zabrał się do porządkowania spraw archidiecezji. W piątym roku sprawowania urzędu arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski wyjechał zagranicę dla podreperowania zdrowia. Zmarł 26 sierpnia 1784 r. w Paryżu. Zgodnie z ostatnią wolą jego ciało złożono w kościele pw. św. Ludwika przy Luwrze, a serce przewieziono do Skierniewic i złożono w grobowcu zbudowanym jeszcze za życia prymasa.

Michał Poniatowski

Urodził się 12 października 1736 r. w Gdańsku, uczył się w warszawskim kolegium księży teatynów. Był młodszym bratem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1760 r. przyjął święcenia kapłańskie, dwa lata później został koadiutorem kustodii gnieźnieńskiej. Po elekcji brata Stanisława Augusta został członkiem królewskiej rady gabinetowej. Od 1773 r. zostaje biskupem płockim. Zasłużył się tam przede wszystkim jako reformator. Wydał m.in. zarządzenie

o przyjmowaniu do seminariów duchownych wyłącznie kandydatów z ukończonym kursem filozoficznym oraz świadectwem wzorowych obyczajów. Dbając o rozwój duchowy kapłanów wyznaczył dla nich stałe terminy i miejsca rekolekcji, a na uchylających się nakładał kary finansowe. Zachęcał też kapłanów do doksztalcenia się i lektury odpowiednich książek. Uporządkował ponadto kwestię opłat za usługi religijne. Nominację na arcybiskupstwo gnieźnieńskiej Poniatowski otrzymał w 1784 r. z woli swojego królewskiego brata. Miał wówczas 48 lat. Kapituła gnieźnieńska nie zgłosiła zastrzeżeń, a papież wybór zatwierdził. Nowy arcybiskup gnieźnieński, choć planował odbyć ingres do katedry gnieźnieńskiej jak najszybciej, uczynił to jednak dopiero po 4 latach i to można powiedzieć przy okazji, w pierwszym okresie obrad Sejmu Czteroletniego postanowił wyjechać z kraju i to wówczas wstąpił do Gniezna i odbył ingres. Do Polski wrócił po 2 latach. W czasie wojny polsko-rosyjskiej poparł decyzję Stanisława Augusta o jego przystąpieniu do konfederacji targowickiej. Mimo nacisków zaborców nie uczestniczył też w ostatnim sejmie Rzeczypospolitej w 1793 r. w Grodnie, podczas którego zatwierdzono II rozbiór Polski. Spotkał się za to z królem pruskim, Fryderykiem Wilhelmem II w celu zapewnienia sobie prawa do dalszego korzystania z tytułu prymasa. Gdy wybuchła insurekcja kościuszkowska jako jeden z pierwszych hojnie wsparł powstańców. Z pewnością wysokie urzędy, awanse zawdzięczał właśnie bliskiemu powinowactwu z królem. Prymas zmarł nagle z 11 na 12 sierpnia 1794 r. po krótkiej chorobie. Jego przeciwnicy polityczni rozsiewali plotki, iż popełnił samobójstwo, chcąc go ostatecznie skompromitować. Faktem jest, że prymas zmarł śmiercią naturalną, pochowany na cmentarzu powązkowskim.

Ignacy Krasicki

Urodził się 3 lutego 1735 w Dubiecku k. Przemyśla. Wychowywał się początkowo w domu rodzinnym, potem u matki chrzestnej, Teofili Podoskiej oraz u ciotki, Anny Sapieżyny z Krasickich. Starannie wykształcony, wraz z dwoma braćmi, za namową rodziców wybrał stan duchowny. W latach 1743-1750 Krasicki uczył się w Jezuickim Kolegium Lwowskim. W 1751 r. wstąpił do Seminarium duchownego Księży Misjonarzy przy kościele św. Krzyża w Warszawie. W 1759 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk Wacława Hieronima Sierakowskiego – biskupa przemyskiego. Został kanonikiem kijowskim, a 3 lata później, kanonikiem katedry przemyskiej i objął probostwo katedralne. Jako młody ksiądz spędził dwa lata (1759-1761) na studiach w Rzymie. Mieszkał w Hospicjum polskim przy kościele św. Stanisława. Po powrocie do kraju został w 1763 r. sekretarzem prymasa Władysława Aleksandra Łubieńskiego i zaprzyjaźnił się z młodym Poniatowskim – przyszłym królem. W 1764 r. kapituła archidiecezji lwowskiej wybrała Krasickiego kustoszem katedralnym. Rok później otrzymał probostwo infułackie w Kodniu. Został także prezydentem Trybunału Małopolskiego. Od 1766 r. był kanonikiem, a później koadiutorem biskupa warmińskiego. Jego kariera duchowna rozpoczęła się od panowania Stanisława Augusta. W grudniu 1766 r. otrzymał biskupstwo warmińskie, tytuł książy, godność senatora Rzeczypospolitej. Pod koniec życia został arcybiskupem gnieźnieńskim. Był współorganizatorem i często uczestnikiem tzw. obiadów czwartkowych. Kapituła przyjęła nowego zwierzchnika chłodno w obawie przed zmianami. Równocześnie nasilał się napór Prus zmierzających do zagarnięcia Warmii w ramach rozbioru Polski. Krasicki protestował publicznie przeciw obcej interwencji. W sierpniu 1794 r. nadeszła wiadomość o śmierci prymasa Michała Poniatowskiego. W 1795 r. kapituła gnieźnieńska posłuszna woli króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II wybrała Ignacego Krasickiego arcybiskupem gnieźnieńskim. W tym też roku w październiku miał miejsce trzeci rozbiór Polski. Prymas Krasicki rzadko bywał w Gnieźnie. Na stałe rezydował w Skierniewicach i często odwiedzał Berlin i Poczdam. Pod koniec 1800 r. mimo kłopotów ze zdrowiem wybrał się ponownie do Berlina. Zmarł 14 marca 1801 r. Był arcybiskupem gnieźnieńskim przez sześć lat. Jego ciało pochowano w podziemiach kościoła św. Jadwigi Śląskiej w Berlinie. Blisko 130 lat później, w 1929 r. staraniem arcybiskupa Teofila Wolickiego jego prochy sprowadzono do Polski i złożono w katedrze gnieźnieńskiej.

Ignacy Raczyński

Urodził się 6 sierpnia 1741 r. w rodzinnej posiadłości Małoszyn w Wielkopolsce. Po starannym wychowaniu i gruntownym przygotowaniu w domu, rodzice oddali Ignacego do szkół jezuickich w Bydgoszczy, później studiował dwa lata prawo w Krakowie, gdzie powziął zamiar wstąpienia do Towarzystwa Jezusowego. Nowicjat rozpoczął w Krakowie w 1760 r., po czym odbył studia filozoficzne, matematyczne i teologiczne w Poznaniu. W 1770 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Dwa lata później wyjechał do Mediolanu gdzie kontynuował studia. Kasata Towarzystwa zastała Ignacego we Włoszech. Zmuszony do opuszczenia zakonu, został kapłanem diecezjalnym. Pracował na parafiach, został mianowany kanonikiem, zaś w 1793 r. król Prus, Fryderyk Wilhelm III mianował go biskupem poznańskim. Po śmierci arcybiskupa gnieźnieńskiego, prymasa Ignacego Krasickiego, Fryderyk Wilhelm mianował go jego następcą. Raczyński kierował Kościołem w Polsce w czasach, gdy Polski na mapie Europy nie było. Nominację otrzymał w 1805 r., po 11 latach rządów w diecezji poznańskiej. Był wykształcony, uczciwy, głęboko pobożny. Nie używał tytułu prymasa, bo zakazały tego władze pruskie. Był obrońcą wiary, strażnikiem sprawiedliwości, a przy tym człowiekiem niezwykle skromnym. Gdy proponowano mu kardynalską purpurę – odmówił. W latach 1804-1818 administrował również archidiecezją warszawską. Prowadził ożywioną działalność w obronie religii katolickiej, bronił praw świeckich i kleru przed nadużyciami władzy zaborców. Pracował nad wykształceniem duchowieństwa, uświadczeniem moralno-społecznymi religijnym ludu, oraz propagował regularne misje ludowe. Sprzeciwiał się sekularyzacji zakonów. W 1815 r., w wieku 74 lat, poprosił Stolicę Apostolską o zwolnienie z urzędu. Papież Pius VII wydał zgodę 3 lata później w 1818 r. Kolejne pięć lat spędził Ignacy w Rzymie, później zaproszony przez biskupa przemyskiego, zamieszkał w Brzozowie - mieście biskupów przemyskich. Wspierał swoją pracą biskupów przemyskich udzielając sakramentów. Gdy jeszcze bardziej podupadł na zdrowiu przeniósł się do Przemyśla, opiekowali się nim jezuici. Zmarł 19 lutego 1823 r., odnowiwszy przed śmiercią śluby zakonne. Po uroczystościach pogrzebowych w katedrze przemyskiej przeniesiono jego zwłoki na cmentarz w Starej Wsi. W 1854 r. hrabia Raczyński przewiózł zwłoki arcybiskupa do kościoła parafialnego w Obrzycku, w poznańskim.

Tymoteusz Górzeński

Urodził się 20 marca 1743 r. w Dobrzycy w województwie wielkopolskim, w powiecie pleszewskim. W 1765 r. rozpoczął studia teologiczne w seminarium księży misjonarzy w Krakowie. W 1776 r. został rektorem hospicjum św. Stanisława w Krakowie. W 1775 r. udał się do Rzymu, gdzie studiował prawo. W Poznaniu zjawił się dopiero w 1777, jednak na stałe zamieszkał w Krakowie. W 1780 r. przeniósł się do Warszawy. Począwszy od 1788 r. pełnił funkcję kanclerza księstwa siewierskiego. W 1790 r. został biskupem smoleńskim. Podczas Sejmu Czteroletniego współdziałał ze swoim krewniakiem Augustynem Gorzeńskim na rzecz wprowadzenia Konstytucji 3 maja. Po jej ogłoszeniu to on zaintonował uroczyste *Te Deum Laudamus*, a także przyjął przysięgę od króla. Po III rozbiorze Polski powrócił do Krakowa, następnie krótko przebywał w Wiedniu, i w 1804 r. przeniósł się do Poznania. W 1806 r. Fryderyk Wilhelm III mianował go biskupem poznańskim, jednak wojny napoleońskie przeszkodziły ingresowi. W 1808 r. władze Księstwa Warszawskiego ponowiły tę nominację, a papież zatwierdził ją w 1809 r. Nominację otrzymał w wieku 66 lat, posługiwał w archidiecezji poznańskiej przez 12 lat. W 1821 r. papież Pius VII podniósł biskupstwo poznańskie do rangi metropolii i połączył je z metropolią gnieźnieńską unią personalną z siedzibą w Poznaniu. W 1822 r. Fryderyk Wilhelm III zabronił mu używać tytułu prymasa Polski. Arcybiskup nie sprzeciwił się temu zakazowi, jednak go nie przestrzegał. Zmarł w czwartym roku sprawowania urzędu arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego, 20 grudnia 1825 r. w wieku 82 lat.

Pochowany został w poznańskiej katedrze, w kaplicy Szołdrskich. Natomiast jego serce zgodnie z jego wolą znajduje się w podziemiach katedry gnieźnieńskiej.

Teofil Wolicki

Urodził się 30 października 1768 r. w Doruchowie, w województwie wielkopolskim, w powiecie ostrzeszowskim. Seminarium ukończył u księży misjonarzy w Warszawie, przyjmując święcenia kapłańskie. Studiował prawo i teologię na Akademii Wileńskiej oraz w Rzymie. Po powrocie do kraju pracował w kancelarii koronnej i bibliotece Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1792 r. został proboszczem w Barcicach. W 1805 r. obronił doktorat obojga praw na Uniwersytecie Jagiellońskim. Tego samego roku został archidiakonem poznańskim, zaś w 1807 r. prepozytem kapituły gnieźnieńskiej. Był głównym doradcą biskupów Ignacego Raczyńskiego i Tymoteusza Gorzeńskiego. Gdy zmarł abp. Gorzeński, kapituła wybrała go w 1825 r. wikariuszem kapitulnym. Jako zarządca troszczył się o szkoły parafialne, był również inicjatorem budowy mauzoleum pierwszych władców Polski w katedrze poznańskiej. W 1828 r. w wieku 60 lat, został wybrany arcybiskupem. Wybór ten zatwierdził papież. W czasie rządów Wolickiego, aż 132 parafie nie miały proboszcza. Niepokojące były też dążenia zaborcy do wprowadzenia języka niemieckiego do szkół elementarnych i gimnazjów. Zakusom tym abp Wolicki skutecznie się przeciwstawiał. Nie dopuścił m.in. do wprowadzenia do szkół niemieckiego podręcznika do nauki historii i biblii. Wolicki budził szacunek i respekt wśród wysoko postawionych urzędników pruskich. Zmarł w 61 roku życia, po niespełna roku rządów w archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w 1829 r. Pochowano go w krypcie pod kaplicą Szołdrskich w katedrze poznańskiej.

Marcin Dunin

Urodził się 11 listopada 1774 r. w Wale (dziś woj. mazowieckie). Pochodził z licznej, średniozamożnej rodziny szlacheckiej. Prawdopodobnie miał aż 21 braci i sióstr. Dzięki pomocy stryja jezuita oraz swojej pracowitości i systematyczności zdobył wykształcenie. Arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim został w marcu 1830 r. Na papieskie zatwierdzenie musiał jednak czekać blisko rok. Gdy już oficjalnie objął rządy, co krok napotykał na utrudnienia ze strony władz zaborczych. Dunin nie chciał zatargów z władzą świecką, ale i nie godził się na niektóre jej poczynania. Jego protesty i prośby nie zawsze odnosiły skutek. Nie zdołał m.in. uchronić zakonów męskich przed sekularyzacją przeprowadzoną przez Prusy w 1834 r. Pozostały na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej jedynie zgromadzenia żeńskie zajmujące się szkolnictwem i opieką nad chorymi. Udało mu się natomiast utrzymać kościelną rację w sprawie małżeństw mieszanych. Wydał okólnik do duchowieństwa, w którym nakazywał, pod karą suspensy trzymania się przepisów Kościoła. Po odmowie odwołania odezwy został aresztowany i osadzony w twierdzy w Kołobrzegu. W archidiecezjach ogłoszono żałobę. Wolność odzyskał dopiero po niespełna roku, gdy na tronie pruskim zasiadł Fryderyk Wilhelm IV. Arcybiskup Dunin wracał do swoich archidiecezji jako bohater. Jego przejazd był wielkim pochodem triumfalnym. Więzienie pozostawiło na nim swój ślad i znacznie nadszarpięło siły. Osłabienie spotęgowała dodatkowo wyczerpująca podróż po archidiecezji poznańskiej, którą odbył tuż po powrocie i podczas której udzielał sakramentu bierzmowania. Zmarł mając 68 lat, w drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia 1842 r., po 12 latach sprawowania urzędu arcybiskupa w Gnieźnie i Poznaniu. Zgodnie z życzeniem pochowano go w katedrze poznańskiej, a serce złożono w katedrze gnieźnieńskiej.

Leon Przyłuski

Urodził się 5 października 1789 r. w Strzeszynie, (dziś Poznań). Pochodził z licznej, patriotycznej rodziny herbu Lubicz. Kształcił się początkowo w szkole wydziałowej w Poznaniu, a w 1806 r. rozpoczął naukę w seminarium duchownym w Poznaniu. W latach 1811–1813 studiował na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie uzyskał doktorat z teologii. Po powrocie do Poznania, w 1814 r. przyjął święcenia kapłańskie. W 1817 r. został proboszczem w Tarnowie Podgórnym, a w 1823 r. został przeniesiony do Śremu. W tym samym roku obronił w Rzymie doktorat z obojga praw. W latach 1824 – 1825 oraz w 1831 sprawował urząd wikariusza generalnego i oficjała archidiecezji poznańskiej. W okresie wakatu na obu tronach po śmierci arcybiskupa Dunina sprawował w latach 1843–1844 urząd wikariusza kurii gnieźnieńskiej. W październiku 1844 r. obie kurie wybrały go na metropolitę. Papież wybór zatwierdził i w 1845 r. Przyłuski otrzymał sakrę biskupią, mając 56 lat. W styczniu 1846 r. władze zmusiły go do wydania orędzia potępiającego powstanie wielkopolskie, jednak 1848 r. stał on na czele delegacji do króla w sprawie utrzymania autonomii Wielkiego Księstwa Poznańskiego. W swojej korespondencji z władzami w Berlinie konsekwentnie obarczał odpowiedzialnością za wybuch powstania władz niemieckich. Bronił autonomii Kościoła w zakresie obsadzania stanowisk kościelnych. Od 1862 r. władze podjęły starania w Rzymie o usunięcie arcybiskupa z urzędu. Ostatecznie jednak zaproponowano mu godność kardynalską, co oznaczało odwołanie z Gniezna i Poznania i przeniesienie do Rzymu w charakterze papieskiego doradcy ds. polskich. Przyłuski jednak tych przenosin nie doczekał. Zmarł w 1865 r. w wieku 76 lat. Został pochowany w katedrze w Poznaniu. Serce zgodnie z jego wolą znajduje się w podziemiach katedry gnieźnieńskiej.

Mieczysław Ledóchowski

Urodził się 29 października 1822 r. w Górkach k. Klimontowa. Uczył się w gimnazjach w Radomiu i Warszawie, a następnie w 1841 r. wstąpił do warszawskiego seminarium duchownego. Studia rozpoczął jednocześnie na Uniwersytecie Gregoriańskim i w Accademia dei NobiliEcclesiastici w Rzymie, kończąc je w 1847 r. uzyskaniem tytułu doktora obojga praw. Jeszcze podczas studiów w 1845 r. przyjął święcenia kapłańskie. Po studiach rozpoczął pracę w dyplomacji watykańskiej, działając m.in. w Belgii, Portugalii i Ameryce Południowej. W 1864 r. papież Pius IX uczynił Ledóchowskiego biskupem koadiutorem przy arcybiskupie metropolite poznańskim i gnieźnieńskim Leonie Przyłuskim. Po jego śmierci w 1866 r. uzyskał nominację na arcybiskupstwo gnieźnieńsko - poznańskie. Uczestniczył w Soborze Watykańskim I na którym użył tytułu "Prymas Polski", czym podważył dotychczasowe zaufanie pruskich władz. Od tego czasu jego stosunki z niemiecką administracją tylko się pogarszały. Konflikt wybuchł w związku z kwestią języka, w którym wykładana miała być religia w klasach gimnazjalnych – Ledóchowski nie godził się na język niemiecki w klasach niższych. W okresie Kulturkampf do ostrego sporu, gdyż abp. Ledóchowski nie zastosował się do zarządzeń władz, m.in. nadal samodzielnie obsadzał stanowiska kościelne. Karą dla metropolity było zamknięcie seminariów w Poznaniu (w 1873 r.) i w Gnieźnie (w 1875 r.), wysokie kary pieniężne oraz ostatecznie – uwięzienie w Ostrowie Wielkopolskim. Arcybiskup skazany został na 5 lat pozbawienia wolności. Aresztowanie nastąpiło w 1874 r. Pozbawiony został prawa zarządzania diecezją. W 1875 r. w czasie internowania, otrzymał kapelusze kardynalski. W 1876 r. po zwolnieniu z aresztu udał się do Rzymu, gdzie pozostał do śmierci. Zmarł 22 lipca 1902 r., został pochowany we Włoszech, a jego serce przewieziono do Gniezna i złożono w Katedrze. Pochówek ciała w katedrze poznańskiej był możliwy dopiero w 1927 roku, w niepodległej już Polsce. Jego prochy spoczęły w katedrze poznańskiej. Jego serce znajduje się za ozdobną płytą z jego wizerunkiem w katedrze gnieźnieńskiej.

Juliusz Dinder

Juliusz Dinder urodził się w 1830 r. na Warmii. Z pochodzenia był Niemcem. Wychowany w wielkiej religijności i szacunku dla Kościoła poszedł śladem swojego starszego brata i wybrał stan duchowny. Przez długi czas pracował jako wikariusz, po dziewięciu latach został proboszczem w Gryżlinach, gdzie mieszkało wielu Polaków. Ze względu na nich zaczął szlifować swoją znajomość języka polskiego, za co parafianie wysoko go cenili. Szacunek zyskał także w następnej parafii w Królewcu, zwłaszcza gdy w czasie kulturkampfu przeciwstawił się udostępnieniu kościoła starokatolikom. Gdy władze pruskie zaczęły naciskać i grozić, zamknął kościół, przeniósł Najświętszy Sakrament na plebanię, gdzie przez następnych 13 lat sprawowano nabożeństwa. Gdy tylko było to możliwe proboszcz zaczął starania o odzyskanie świątyni, nie zdążył ich jednak dokończyć. Prusacy wysunęli jego kandydaturę na arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego spodziewając się, że stanie się on narzędziem germanizacji. Tak się jednak nie stało, ale wręcz przeciwnie, Dinder wielokrotnie dawał Polakom dowody swojej życzliwości i lojalności. Sam zainteresowany szczerze wzbraniał się przyjąć tak wysokie stanowisko tłumacząc się słabym zdrowiem i mierną znajomością języka polskiego. Osadzenie Niemca na tronach arcybiskupich w Gnieźnie i Poznaniu rzeczywiście wywołało falę żalu i przygnębienia. Nowy arcybiskup z kolei starał się jak mógł ten ból złagodzić. W pierwszym liście pasterskim prosił swoich diecezjan o cierpliwość, deklarował dobrą wolę. Znajdował się między przysłowiowym młotem a kowadłem. Społeczeństwo polskie miało do niego pretensje o to, że jest Niemcem, zaborca zaś zarzucał mu, że w sposób niewystarczający przeciwdziała dążeniom polskim. Koniec życia abp. Dindera przyszedł niespodziewanie. Zmarł 30 maja 1890 r. Uroczystości żałobne odbyły się w katedrze poznańskiej.

Florian Stablewski

Urodził się 16 października 1841 r. we Wschowie, jako dziecko mieszkał w Dusznie pod Trzemesznem. Tam też ukończył gimnazjum. Po maturze wstąpił do poznańskiego seminarium duchownego, później kontynuował naukę w Monachium i w Gnieźnie. W 1866 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako wikariusz pracował w Wielichowie, Tarnowie Podgórnym i w Śremie. Był aktywny na polu społecznym, założył Kasę Oszczędnościowo-Pożyczkową i opiekował się Towarzystwem Przemysłowym. W 1873 r. objął probostwo we Wrześni i posługiwał tam przez kolejnych 19 lat. Działał nie tylko na polu duszpasterskim, ale także politycznym. W 1876 r. został wybrany do sejmu pruskiego, gdzie wielokrotnie przeciwstawiał się germanizacji językowej. Nominacja na arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego była dla wszystkich, jak również dla niego, sporym zaskoczeniem. Z powodów politycznych nie miał on wielkich szans na osiągnięcie tak wysokich godności. Stablewski odbył ingres do katedry gnieźnieńskiej w styczniu 1892 r. Trzy dni później uroczystość odbyła się również w Poznaniu. Jego działalność duszpasterska skupiła się na trzech ważnych obszarach: kościelnym, społecznym i narodowym. Szczególną troską Arcybiskupa, zwłaszcza u początku jego rządów, była niedostateczna liczba kapłanów, dlatego wybudował nowy gmach seminarium w Poznaniu, zmodernizował istniejący w Gnieźnie. Wprowadził też nowy model studiów seminaryjnych mający przygotować kapłanów do zadań pastoralnych w duchu encykliki Leona XIII *Rerum novarum*. W 1895 r. powołał do życia „Przewodnik Katolicki”, założył Drukarnię i Księgarnię św. Wojciecha. Za jego rządów wybudowano na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej 18 kościołów. Wiele świątyń rozbudowano i odnowiono. Gruntowny remont przeszły obie katedry. Urząd arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego sprawował 15 lat. Przez cały ten czas starał się sprostać oczekiwaniom, jakie miały wobec niego władze pruskie, społeczeństwo polskie i Stolica Apostolska. To było jednak niemożliwe, gdyż oczekiwania te wzajemnie się wykluczały. Dla Polaków Stablewski był za mało polski, dla zaborcy za mało niemiecki, dla Stolicy Apostolskiej za mało neutralny. Zmarł 24 listopada 1906 r. w Poznaniu w wieku 65 lat. Jego ciało złożono w krypcie kaplicy Najświętszego Serca Pana Jezusa, którą kilka lat wcześniej polecił odnowić.

Edward Likowski

Urodził się 26 września 1836 r. we Wrześni. W latach 1848-1851 uczęszczał do trzyletniej szkoły rektorskiej, następnie kształcił się w gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim, i gimnazjum w Poznaniu, gdzie w 1857 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Po maturze wstąpił do Wyższego Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu. Stąd został wysłany na dalsze studia do Akademii w Münster. Tam w 1861 r. uzyskał licencjat teologii i powrócił do Wielkopolski. W katedrze w Gnieźnie otrzymał święcenia kapłańskie. W 1862 r. rozpoczął pracę jako wikariusz w Kcynii, później pełnił obowiązki katechety gimnazjum w Poznaniu. W 1865 r. mianowany został profesorem historii Kościoła i prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym w Poznaniu. W tym czasie w 1866 r. doktoryzował się z historii Kościoła na Akademii w Münster. W 1867 r. został rektorem Wyższego Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu. Piastował to stanowisko aż do 1873 r., kiedy to władze pruskie zamknęły seminarium. W 1870 r. mianowany został prałatem domowym Ojca Świętego. Towarzyszył Kardynałowi Prymasowi Ledóchowskiemu na Soborze Watykańskim I. Podczas kulturkampfu należał do tajnego zarządu archidiecezji Poznańskiej i opiekował się alumnami wysłanymi na studia do Würzburga. W 1874 r. za działalność spędził kilka miesięcy w więzieniu. Za rządów arcybiskupa Juliusza Dindera, był jego wikariuszem generalnym archidiecezji poznańskiej, w 1886 r. został kanonikiem kapituły katedralnej w Poznaniu. W 1887 r. został mianowany biskupem sufraganiem poznańskim. Pod koniec życia arcybiskupa Dindera był faktycznym zarządcą archidiecezji poznańskiej. Po śmierci arcybiskupa w 1890 r. został wikariuszem kapitulnym na archidiecezję poznańską jednym z kandydatów na stolicę arcybiskupią gnieźnieńską i poznańską. Jego zbyt stanowcza i ostra postawa wobec rządów pruskich spowodowała, że to nie został wybrany na arcybiskupa. Władze pruskie wyraziły zgodę na ks. prał. dr Floriana Stablewskiego. Biskup Likowski nadal pełnił funkcję wikariusza generalnego archidiecezji poznańskiej. Prowadził szeroką działalność organizacyjną. W 1891 r. założył w Poznaniu sodalicję, zapoczątkował tworzenie związków robotników katolickich, uczestniczył w licznych uroczystościach kulturalnych i patriotycznych. Był także znanym i cenionym historykiem. W 1900 r. otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po śmierci prymasa Floriana Stablewskiego w 1906 r. został ponownie wikariuszem kapitulnym i kandydatem na stolicę arcybiskupią wielkopolskich archidiecezji. Władze pruskie celowo zwlekały z zatwierdzeniem Likowskiego jako arcybiskupa, dopiero w 1910 r. otrzymał ustne uprawnienia administratora dla archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. W 1911 r. obchodził złoty jubileusz kapłaństwa, otrzymał wówczas od papieża św. Piusa X zaszczytny tytuł hrabiego rzymskiego i asystenta tronu papieskiego. Zgodę władz pruskich na zatwierdzenie go na stolicy arcybiskupiej w Gnieźnie i Poznaniu otrzymał w 1914 r. Uroczysty ingres na stolicę poznańską odbył 24 września, a na stolicę gnieźnieńską miesiąc później. Obejmując stolicę prymasowską miał 78 lat, jego zdrowie było mocno nadwyrężone. Zmarł w 1915 r., został pochowany w kryptach poznańskiej archikatedry.

Edmund Dalbor

Urodził się 30 października 1869 r. w Ostrowie Wielkopolskim. Święcenia kapłańskie otrzymał w Rzymie w 1893 r. Cieszył się opinią człowieka niesłuchanie zdolnego i pracowitego. Seminarium ukończył z najwyższą notą i najlepszymi rokowaniami. Szybko się doktoryzował. W wieku 31 lat został wykładowcą w gnieźnieńskim seminarium duchownym. Rok później abp Stablewski powołał go do kapituły poznańskiej, co było wydarzeniem niezwykłym, bo liczył sobie dopiero 32 lata. Kilka lat później otrzymał kolejną zaszczytną nominację na oficjała i wikariusza generalnego archidiecezji poznańskiej. Mimo wielu obowiązków angażował się chętnie w działalność stowarzyszeń katolickich i społecznych. W 1915 r. został mianowany przez Benedykta XV arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim i poznańskim oraz prymasem Polski i otrzymał kapelusze kardynalski. Swoją funkcję arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego sprawował przez 11 lat. Podjął w tym czasie wiele inicjatyw. Rozbudował m.in. sieć dekanatów

i parafii w obu archidiecezjach. Wiele uwagi poświęcał sprawom kapłańskim. Polecił m.in. zorganizować Sodalicję Kapłanów w celu pogłębienia ich życia duchowego. Troszczył się też o najuboższych. W 1921 r. otrzymał tytuł doctora honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego http://pl.wikipedia.org/wiki/Edmund_Dalbor_-_cite_note-1, Uniwersytetu Lwowskiego i uniwersytetu w Münsterze. Dalbor z powierzonych zadań wywiązał się wzorowo. Urząd arcybiskupa przyszło mu pełnić w przełomowych dla Polski czasach. Po 123 latach zaborów Ojczyzna odzyskała niepodległość i powróciła na mapę Europy. W chwili nominacji miał zaledwie 46 lat. Wzbraniał się przed przyjęciem godności nie tylko ze względu na stosunkowo młody wiek, ale przede wszystkim ze względu na stan zdrowia. Opiekujący się nim lekarz z Poznania dawał mu nie więcej niż 10-12 lat życia. Aktywną działalność abp. Edmunda Dalbora przerwała śmierć. Zmarł 13 lutego 1926 r. w Poznaniu. Przyczyną było zwapnienie serca i aorty. Pochowany został w podziemiach archikatedry gnieźnieńskiej. Za życia został odznaczony Orderem Orła Białego oraz Wielką Wstęgą Legii Honorowej nadaną przez rząd francuski.

August Hlond

Był jedną z najważniejszych i najbardziej szanowanych osobistości w Polsce międzywojennej i powojennej. Urodził się w 1881 r. na Górnym Śląsku w licznej rodzinie kolejarskiej. Z 12 dzieci przeżyło 9, z których 4 braci wstąpiło do zgromadzenia salezjańskiego. Najbardziej znany z nich, August, po ukończeniu gimnazjum wstąpił do nowicjatu salezjańskiego. Miał wówczas 16 lat. Trzy lata później uzyskał doktorat z teologii na uniwersytecie gregoriańskim i rozpoczął posługę w swojej pierwszej placówce – w domu salezjańskim w Oświęcimiu. Gdy pod koniec 1907 r. salezianie otworzyli placówkę w Przemyślu, został jej dyrektorem ucząc religii, pisząc do gazet i opiekując się młodzieżą. Po powołaniu administracji apostolskiej dla Górnego Śląska został mianowany jej administratorem, a później, po utworzeniu diecezji katowickiej jej pierwszym biskupem. Miał wówczas 44 lata. Jeszcze jako administrator zorganizował Kurię, nabył grunty pod budowę katedry, powołał do życia Drukarnię i Księgarnię św. Jacka oraz tygodnik „Gość Niedzielny”. Jako biskup katowicki nie zdążył rozwinąć skrzydeł, bowiem pięć miesięcy po ingresie papież Pius XI mianował go na arcybiskupstwo gnieźnieńskie i poznańskie. Rok później papież wyniósł liczącego niespełna 46 lat Hlonda do godności kardynała, co jeszcze bardziej podniosło prestiż młodego prymasa, który z właściwą sobie energią zabrał się do pracy. Uporządkował sprawy majątkowe archidiecezji, wprowadził kilka zmian w administracji oraz podjął szereg inicjatyw na polu życia zakonnego. Sprowadził do Poznania dominikanów, powierzając im duszpasterstwo akademickie. On również reaktywował starożytną kapitułę kolegiacką w Kruszwicy. Wydłużył czas trwania studiów seminaryjnych do 6 lat. Ważną była aktywizacja polskiego laikatu poprzez struktury Akcji Katolickiej będącej kontynuatką działalności powołanej przez kard. Dalbora Ligi Katolickiej. Z myślą o promowaniu katolickiej nauki społecznej utworzył Radę Społeczną przy Prymasie Polski, w skład której weszli wybitni przedstawiciele nauki i działacze społeczni. Wiele uwagi poświęcał także Polonii będąc z papieskiej nominacji protektorem polskiego wychodźstwa. Po wybuchu II wojny światowej wyjechał do Warszawy, a następnie udał się za rządem polskim do Krzemieńca. Tam podjął decyzję do wyjeździe do Rzymu, zamierzał wrócić do Polski, ale władze niemieckie nie wyraziły na to zgody. Nie mogąc powrócić do Ojczyzny pracował na jej rzecz poza granicami, informując opinię światową o okrucieństwach hitlerowców. Organizował także dla rodaków pomoc materialną. Do Polski wrócił zaraz po zakończeniu wojny z pełnomocnictwem do organizacji Kościoła na ziemiach polskich w nowych warunkach. 4 marca 1946 r. otrzymał nominację na arcybiskupa warszawskiego rezygnując jednocześnie z urzędu arcybiskupa poznańskiego. W ten sposób przez blisko półwiecze urząd prymasa Polski, arcybiskupa gnieźnieńskiego i warszawskiego miał piastować jeden człowiek. Śmierć zaskoczyła wszystkich, Prymas chorował zaledwie 9 dni. Zmarł 22 października 1948 r. w wieku 67 lat.

Stefan Wyszyński

Urodził się 3 sierpnia 1901 r. w Zuzeli nad Bugiem. Był synem organisty w miejscowym kościele. W 1910 r. rodzina przeniosła się do Andrzejewa, gdzie zmarła mu matka. W latach 1912–1914 był uczniem Gimnazjum Górskiego w Warszawie. Z powodu wojny w latach 1914–1916 uczęszczał do Prywatnej Siedmioklasowej Szkoły Handlowej Męskiej w Łomży. W latach 1917–1920 uczył się w liceum włocławskim im. Piusa X (Niższe Seminarium Duchowne). W latach 1920–1924 był klerykiem Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Święcenia kapłańskie przyjął 3 sierpnia 1924 r. (w dniu swoich 23. urodzin) we Włocławku z rąk biskupa w. St. Owczarka. W latach 1925–1929 był studentem Wydziału Prawa Kanonicznego oraz Wydziału Prawa i Nauk Ekonomiczno-Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, który ukończył mając 28 lat, doktoratem na temat *Prawa rodziny, Kościoła i państwa do szkoły*. W 1931 r. był wikariuszem w parafii Świętej Rodziny w Przedczu Kujawskim. Od 1932 r. pełnił obowiązki redaktora naczelnego miesięcznika włocławskiego „Ateneum Kapłańskie”, kierując też jednocześnie Sodalicją Mariańską, prowadził chrześcijański uniwersytet robotniczy oraz działalność społeczno-oświatową w chrześcijańskich związkach zawodowych. Po wybuchu II wojny światowej z polecenia bp Michała Kozala ukrywał się przed Gestapo. W okresie powstania warszawskiego pod pseudonimem „Radwan III” był kapelanem Grupy AK Kampinos. Po jej zakończeniu wrócił do Włocławka i zajął się organizacją seminarium duchownego jako jego rektor. W marcu 1946 r. papież Pius XII mianował go biskupem lubelskim. Stefan Wyszyński miał wówczas 45 lat. Dwa lata później mianowany przez Piusa XII arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim i warszawskim oraz prymasem Polski. Ingres do katedry gnieźnieńskiej nowy metropolita gnieźnieński i warszawski odbył 2 lutego 1948 r. Cztery dni później podobna uroczystość odbyła się w Warszawie. Nowy prymas z właściwą sobie energią zabrał się do pracy. Jednym z najpilniejszych zadań była odbudowa zniszczonych warszawskich kościołów, zadbał także o katedrę gnieźnieńską. W roku 1953 r. otrzymał kapelusze kardynalski, nie mógł go jednak odebrać, ze względu na kryzys w stosunkach z komunistycznym rządem. Kryzys ten doprowadził ostatecznie do trzyletniego internowania prymasa. Kard. Wyszyński przebywał kolejno w Rywałdzie, Stoczku Warmińskim, Prudniku i Komańczy. To właśnie w czasie odosobnienia zrodziła się idea zorganizowania wielkiej nowenny, która miała przygotować naród do obchodów tysiąclecia chrztu Polski. Kard. Wyszyński uczestniczył także w obradach Soboru Watykańskiego II oraz w konklawe, podczas którego wybrano papieża Pawła VI. Wraz z Episkopatem Polski wystąpił projektem ogłoszenia Matki Bożej Matką Kościoła, co stało się faktem we wrześniu 1965 r. W latach 1957–1966 przeprowadził obchody Tysiąclecia Chrztu Polski. Uczestniczył w obradach soboru watykańskiego II. W 1965 r. był jednym z inicjatorów wystosowania orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich. Prymas Wyszyński cieszył się wielkim szacunkiem w kraju i poza jego granicami. Miał ogromny udział w wyborze kard. Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową. Przeszedł do historii jako Prymas Tysiąclecia. Wielki Prymas. Kard. Wyszyński zmarł 28 maja 1981 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły się na Placu Zwycięstwa w Warszawie.

Józef Glemp

Urodził się 18 grudnia 1929 w Inowrocławiu http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Glemp_-_cite_note-nota_biograficzna-1. Podczas okupacji niemieckiej pracował jako robotnik przymusowy w niemieckim gospodarstwie rolnym. Po wyzwoleniu, od marca 1945 do 1950 był uczniem Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Jana Kasprówicza w Inowrocławiu. W latach 1950–1952 odbył studia filozoficzne w Prymasowskim Wyższym Seminarium

Duchownym w Gnieźnie, a następnie w latach 1952–1956 studia teologiczne w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu. Świecenia kapłańskie otrzymał 25 maja 1956 r. w Gnieźnie. Po przyjęciu święceń kapłańskich nie uzyskał zgody władz świeckich na podjęcie pracy w parafii wyznaczonej mu przez władze kościelne. Do grudnia 1956 r. pomagał więc w obowiązkach duszpasterskich w rodzinnej parafii św. Jakuba w Mogilnie, po czym został kapłanem sióstr dominikanek w Mielżynie, a później kapłanem sióstr SacréCoeur w Polskiej Wsi. Następnie pracował jako wikariusz w parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Wągrowcu, a później w Miasteczku Krajeńskim. W latach 1958–1964 przebywał w Rzymie, gdzie na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim studiował prawo kanoniczne i świeckie. Studia te ukończył uzyskaniem stopnia doktora obojga praw. W latach 1961–1964 kształcił się w Studium Rotalnym, po czym uzyskał tytuł adwokata Roty Rzymskiej. Ukończył również w 1962 r. Studium Administracji Kościelnej przy Kongregacji Soboru, a w 1963 r. kurs specjalistyczny (m.in. stylistyki łacińskiej) na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim. Po powrocie ze studiów w Rzymie objął funkcje notariusza w kurii metropolitalnej i trybunale metropolitalnym oraz sekretarza seminarium duchownego, później także został obrońcą węzła małżeńskiego. Od grudnia 1967 r. pracował w Sekretariacie Prymasa Polski w Warszawie. Był referentem do spraw prawnych, a także kapłanem i sekretarzem prymasa Stefana Wyszyńskiego. W latach 1972–1979 prowadził na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie zajęcia z prawa rzymskiego i prawa małżeńskiego. W 1972 r. otrzymał godność kapłana honorowego Jego Świątobliwości, a w 1976 r. kanonika gremialnego Kapituły Prymasowskiej w Gnieźnie. 4 marca 1979 r. został mianowany biskupem diecezjalnym diecezji warmińskiej. Sakrę otrzymał 21 kwietnia 1979 r. w archikatedrze gnieźnieńskiej. Ingres odbył 29 kwietnia 1979. Jako zawołanie biskupie przyjął słowa „Caritati in iustitia”. Papież Jan Paweł II 7 lipca 1981 r. mianował go arcybiskupem metropolitą warszawskim, a także arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim – Prymasem Polski. Urzędy biskupie w obydwu archidiecezjach objął kanonicznie 9 lipca 1981. Urząd arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego sprawował do 25 marca 1992 r., kiedy to w wyniku reorganizacji struktur Kościoła została rozwiązana unia personalna między archidiecezją gnieźnieńską i warszawską. Zachował jednak godność prymasa Polski. Jako arcybiskup warszawski erygował 119 parafii i konsekrował 61 nowo wybudowanych kościołów. Zainicjował powrót do idei budowy Świątyni Opatrzności Bożej. 5 stycznia 1983 r. Jan Paweł II mianował go Kardynałem. W 2006 r. papież Benedykt XI przyjął jego rezygnację z urzędu arcybiskupa metropolity warszawskiego, pozostawiając mu tytuł prymasa Polski http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Glemp - [cite note-Rinuncia dell'E.2.80.99Arcivescovo Metropolita di Warszawa .28Polonia.29 e nomina del successore-13](#). Godność prymasowską zachował do 18 grudnia 2009 r., kiedy to ukończył 80 rok życia. Wówczas tytuł prymasa został przywrócony metropolitom gnieźnieńskim http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Glemp - [cite note-Rola Prymasa Polski .E2.80.93 rys historyczny-16](#). Zmarł 23 stycznia 2013 r. w Warszawie, pochowany w krypcie arcybiskupów warszawskich.

Henryk Muszyński

Urodził się 20 marca 1933 r. w Kościerzynie. 1 września 1939 r., który miał być pierwszym dniem szkolnym, zbiegł się z początkiem II wojny światowej. Pierwsze lata po wojnie poświęcił głównie nadrobieniu braków z zakresu szkoły podstawowej, by w 1947 r. rozpocząć edukację w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Józefa Wybickiego w Kościerzynie. Po zdaniu matury w 1951 r. wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Świecenia kapłańskie

przyjął w 1957 r., po których skierowany został do pracy w charakterze wikariusza w parafii św. Józefa w Gdyni - Leszczynkach. Tu dał się poznać jako zdolny, ambitny i pracowity człowiek, więc skierowany został w 1960 r. na studia biblijne na Katolicki Uniwersytet Lubelski, które po trzech latach ukończył licencjatem. Kolejny etap studiów to Papieski Instytut Biblijny w Rzymie, gdzie studiował biblistykę. W 1964 r. obronił tam licencjat z nauk biblijnych, a następnie 2 lata studiował we Franciszkańskim Instytucie Biblijnym w Jerozolimie gdzie w 1967 r. obronił doktorat z teologii. Przez następne dwa lata odbył studium i badania naukowe w Instytucie Badań Qumrańskich w Heidelbergu. W 1973 r. obronił w Rzymie pracę doktorską z nauk biblijnych. Po zakończeniu studiów wrócił do swojej rodzinnej diecezji chełmińskiej i rozpoczął pracę w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. Pełnił tam funkcję prefekta i był jednocześnie wykładowcą Pisma Świętego. Od 1973 r. był związany również z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie był adiunktem przy katedrze biblistyki. W roku 1981 otrzymał nominację na stanowisko docenta, a w 1986 r. Rada Państwa nadała mu tytuł profesora nadzwyczajnego. W 1985 r. Jan Paweł II mianował Go biskupem pomocniczym diecezji chełmińskiej. Sakrę biskupią otrzymał – 25 marca w Pelplinie. Przez cztery lata pracował jako biskup pomocniczy. W 1987 r. został mianowany biskupem ordynariuszem diecezji włocławskiej. Pomimo licznych obowiązków związanych z codzienną posługą biskupią, nadal dojeżdżał do Warszawy, by prowadzić ze studentami zajęcia na Akademii Teologii Katolickiej. W 1992 r. w ramach reorganizacji administracyjnej Kościoła w Polsce Ojciec św. mianował go Arcybiskupem Metropolity Gnieźnieńskiej. Po 173 latach został więc pierwszym ordynariuszem rezydującym na stałe w Gnieźnie. Od 1989 do 1994 r. pełnił funkcję Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski do spraw Dialogu z Judaizmem. W 2010 r. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski Arcybiskup Józef Michalik powierzył Księdzu Prymasowi funkcję przewodniczącego Zespołu ds. rozmów z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym. Był organizatorem i gospodarzem znanych Zjazdów Gnieźnieńskich, będących kontynuacją I Zjazdu Gnieźnieńskiego. Na przestrzeni wielu lat swej posługi w Gnieźnie podejmował starania w Stolicy Apostolskiej, aby ze względów historycznych i prawnych by tytuł Prymasa Polski wrócił do arcybiskupów gnieźnieńskich. Ojciec Święty Benedykt XVI, po ukończeniu przez kardynała Józefa Glempa osiemdziesiątego roku życia, od dnia 19 grudnia 2009 r., tytuł Prymasa Polski został na stałe związany z arcybiskupem gnieźnieńskim. Oznacza to, że ks. abp Henryk Muszyński tego dnia stał się 55 Prymasem Polski. W maju 2010 r. ks. abp przeszedł na emeryturę.

Józef Kowalczyk

Urodził się dnia 28 sierpnia 1938 r. w Jadownikach Mokrych k. Tarnowa. Tam w 1952 r. ukończył szkołę podstawową i rozpoczął naukę w gimnazjum, później Liceum Ogólnokształcącym w Radłowie, zakończone maturą w 1955 r. W 1956 r. rozpoczął studia i formację w Wyższym Seminarium Duchownym w Olsztynie. W 1962 r. przyjął święcenia kapłańskie po których został wikariuszem parafii Świętej Trójcy w Kwidzynie. W 1963 r. podjął studia na Wydziale Prawa Kanonicznego na KUL, a w 1965 r. udał się do Rzymu, aby studiować na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego. W 1968 r. uzyskał tytuł doktora prawa kanonicznego. W tym samym roku rozpoczął trzyletnie Studium w Rocie Rzymskiej, zakończone w 1971 r. tytułem adwokata Roty Rzymskiej. W 1969 r., z rekomendacji kard. Stefana Wyszyńskiego, podjął stałą pracę w Kongregacji do spraw Dyscypliny Sakramentów. Był członkiem Zespołu Stolicy Apostolskiej ds. Stałych Kontaktów roboczych z przedstawicielami rządu PRL. W 1977 r. otrzymał godność Kapelana Jego Świątobliwości, a w 1987 r. – Prałata Honorowego Jego Świątobliwości. W 1987 r. został mianowany kanonikiem rzeczywistym Warmińskiej Kapituły Katedralnej w Olsztynie. W 1978 r. z polecenia Jana Pawła II został przeniesiony z Kongregacji do spraw Dyscypliny Sakramentów i Kultu Bożego, do Sekretariatu Stanu i otrzymał misję utworzenia Sekcji Polskiej. W 1989 r. zostały wznowione stosunki dyplomatycznych między Stolicą Apostolską i Polską Rzeczpospolitą Ludową, i dnia 26 sierpnia bullą Jana Pawła II, został

mianowany nuncjuszem apostolskim w Polsce i podniesiony do godności arcybiskupa. Święcenia biskupie przyjął 20 października 1989 r. w Bazylice św. Piotra z rąk Jana Pawła II. Jako zawołanie biskupie przyjął słowa: Fiat voluntas Tua. Z Rzymem rozstał się 23 listopada 1989 r. i przyleciał do Polski. 6 grudnia złożył w Belwederze listy uwierzytelniające na ręce prezydenta Polski, gen. Wojciecha Jaruzelskiego. Pełniąc funkcję nuncjusza apostolskiego w Polsce, doprowadził do odtworzenia w 1991 r. Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego. Przygotował reorganizację struktur Kościoła katolickiego w Polsce, wprowadzoną w 1992 r. bullą Totus Tuus Poloniae populus, mocą której erygowano 8 nowych metropolii i 13 nowych diecezji. Uczestniczył w przygotowaniach i towarzyszył w podróżach apostolskich do Polski Jana Pawła II w latach 1991, 1995, 1997, 1999, 2002 oraz Benedykta XVI w 2006 r. Przyczynił się do powołania wydziałów teologicznych na uniwersytetach państwowych w Opolu, Olsztynie, Katowicach, Toruniu i Szczecinie, a także do przekształcenia A T K w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Kolejna reforma struktury Kościoła była w 2004 r. i polegała na ustanowieniu dwóch nowych diecezji (bydgoskiej i świdnickiej), oraz nowej metropolii łódzkiej. Zakończenie tej reformy miało miejsce 18 grudnia 2009 r., gdy tytuł Prymasa Polski powrócił do arcybiskupów gnieźnieńskich. Jako Nuncjusz negocjował tekst umowy konkordatowej i 28 lipca 1993 r. podpisał Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską. Wymiany dokumentów ratyfikacyjnych dokonano w Watykanie 25 marca 1998 r. W 2010 r. papież Benedykt XVI mianował go arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim i prymasem Polski, tym samym http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Kowalczyk - [cite note-Rinuncia dell.C2.92.27Arcivescovo Metropolita di Gniezno e Primate della Polonia e nomina del successore-6](#)zakończył więc misję nuncjusza apostolskiego w Polsce i dziekana Korpusu Dyplomatycznego, i 26 czerwca odbył ingres do archikatedry gnieźnieńskiej. Palusz metropolitalny odebrał od Benedykta XVI 29 czerwca 2010 r. W Konferencji Episkopatu Polski z urzędu, jako prymas Polski, został członkiem Rady Stałej. 17 maja 2014 r. papież Franciszek przyjął jego rezygnację z obowiązków arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego. Jednocześnie do czasu kanonicznego objęcia urzędu przez jego następcę, do 7 czerwca 2014 r., zlecił mu pełnienie funkcji administratora apostolskiego archidiecezji.

Wojciech Polak

Urodził się 19 grudnia 1964 r. w Inowrocławiu. W 1983 r., zdał egzamin dojrzałości w III Liceum Ogólnokształcącym w Toruniu i rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gnieźnie, które ukończył w 1988 r. uzyskaniem stopnia magistra w zakresie teologii moralnej na Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu. Święcenia kapłańskie przyjął 13 maja 1989 r. w katedrze gnieźnieńskiej z rąk kard. Józefa Glempa. W latach 1989-1991 był wikariuszem w Bydgoszczy i jednocześnie sekretarzem rezydującego tam gnieźnieńskiego biskupa pomocniczego Jana Nowaka, wikariusza biskupiego dla miasta Bydgoszczy. W 1991 r. skierowany został na studia specjalistyczne teologii moralnej w Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie. Studia licencjackie ukończył w 1993 r., doktoranckie zaś w 1995 r. po których został prefektem Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie oraz wykładowcą teologii moralnej oraz w Prymasowskim Instytucie Teologicznym w Gnieźnie i Prymasowskim Instytucie Kultury Chrześcijańskiej w Bydgoszczy. W 1996 r. podjął także wykłady z teologii moralnej w WSD Misjonarzy Ducha św. w Bydgoszczy. Od 1999 r. został rektorem Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie i pełnomocnikiem dziekana Wydziału Teologicznego UAM ds. organizacji studiów w Sekcji w Gnieźnie. Był rektorem kościoła św. Jerzego na Zamku Gnieźnieńskim i kanonikiem gremialnym Kapituły Kolegiackiej. W 2003 r. wybrany został jej prepozytem. 8 kwietnia 2003 r. Jan Paweł II mianował go biskupem pomocniczym archidiecezji gnieźnieńskiej. 4 maja w katedrze gnieźnieńskiej przyjął sakrę biskupią. Od 8 maja pełnił funkcję wikariusza generalnego

archidiecezji gnieźnieńskiej, przewodniczącym Wydziału Katechizacji i Szkół Katolickich Kurii Metropolitalnej Gnieźnieńskiej, przewodniczącym Referatu ds. Zakonnych i przewodniczącym Referatu Duszpasterstwa Młodzieży. W Konferencji Episkopatu Polski w 2005 r. został wybrany odpowiedzialnym za duszpasterstwo powołań w Polsce. Kolejno był członkiem Komisji ds. Duchowieństwa, Komisji Charytatywnej i Rady ds. Młodzieży przy KEP, przewodniczącym Europejskiej Służby dla Powołań, delegatem Rady Konferencji Episkopatów Europy ds. powołań. W 2011 r. papież Benedykt XVI mianował go członkiem Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących. W czasie 349. posiedzenia plenarnego KEP, 7 października 2009 r. został wybrany członkiem Rady Stałej, a podczas kolejnego posiedzenia 26 listopada Delegatem K E P ds. Duszpasterstwa Emigracji. W 2011 r. został sekretarzem generalnym KEP w czasie 356 Zebrania Plenarnego w Przemyślu. Przez blisko dwa i pół roku współpracował z abp. Józefem Michalikiem jako przewodniczącym KEP, a ostatnie dwa miesiące – z nowo mianowanym abp. Stanisławem Gądeckim. W 2014 r. papież Franciszek mianował go arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim prymasem Polski. Ingres odbył 7 czerwca. Paliusz otrzymał 29 czerwca w Bazylice św. Piotra w Rzymie http://pl.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Polak - [cite_note-Franciszek_wr.C4.99czy.C5.82_paliusze_24_arcybiskupom-metropolitom-11.](#)

Historia prymasostwa

Tytuł prymasa pojawia się w XV w. Po soborze w Konstancji (1417 r.) abp gnieźnieński Mikołaj Trąba powraca z tym tytułem; nie istnieje jednak lub zaginął dokument z tym związany. Każdy arcybiskup Gniezna był prymasem. Warszawa nie była biskupstwem, należała do diecezji poznańskiej i nie leżała na terytorium Polski, lecz w Księstwie Mazowieckim. W czasie dziedziczenia tronu prymasi koronowali królów i królowe.

Od momentu elekcji królów (1573: Henryk Walezy) w czasie bezkrólewia prymas zostawał interrexem, czyli głową państwa; tak było aż do rozbiorów, czyli czasów St. Augusta. Wówczas instytucja prymasa została zniszczona a jego polityczna rola wygasła — nie było Polski. Przykładowo Ignacy Krasicki był arcybiskupem gnieźnieńskim, ale nie mieszkał w Gnieźnie, lecz w Berlinie. Nie wolno mu było posługiwać się tytułem Prymasa — zabroniły Mu tego władze pruskie.

1799: powstała diecezja warszawska

1807: Napoleon tworzy Księstwo Warszawskie; abp gnieźnieński Ignacy Raczyński administruje warszawską diecezją, ale rezyduje w Gnieźnie

1819: powstaje Królestwo Polskie (car Aleksander I) i Rzym tworzy wtedy metropolię warszawską; wówczas papież na prośbę caratu nadał arcybiskupowi warszawskiemu (abp Malczewski) czysto honorowy tytuł prymasa Królestwa Polskiego. Do 1918 r. arcybiskupi warszawscy posługiwali się tym tytułem a nie tytułem prymasa Polski. Od 1821 r. arcybiskupi przestali nawet rezydować w Gnieźnie, gdyż powstało arcybiskupstwo poznańskie złączone unią personalną

z arcybiskupstwem gnieźnieńskim. W ten sposób istniały dwie osobne diecezje i zwyczajowo - ale tylko i wyłącznie w kołach patriotycznych - tych arcybiskupów nazywano prymasami Polski.

1918: po odzyskaniu przez Polskę niepodległości arcybiskupi Gniezna i Poznania (ta sama osoba w obu diecezjach) na powrót samorzutnie przyjmują tytuł Prymasa Polski, a kard. Aleksander Kakowski w Warszawie do śmierci (umiera przed wojną w 1939 r.) posługuje się tytułem Prymasa Królestwa Polskiego. Administratorem apostolskim Warszawy zostaje bp Stanisław Gall.

od 1926: arcybiskupem Poznania i Gniezna zostaje bp August Hlond (był dotąd ordynariuszem w Katowicach); nadal jest dwóch Prymasów: Polski (kard. Hlond) i Królestwa Polskiego (kard. Kakowski)

1939: po śmierci kard. Kakowskiego autorytet Hlonda nie był kwestionowany i jako Prymas Polski został on ewakuowany z Rządem via Rzym do Lourdes; tam został internowany w 1940 r. i osadzony w Niemczech; w 1946 r. wraca do Gniezna, a potem przenosi się do Warszawy (wcześniej w Rzymie załatwił sprawę rozwiązania unii personalnej Poznania i Gniezna). Biskup Dymek zostaje arcybiskupem poznańskim, zaś August Hlond jako abp Gniezna przejmuje również diecezję warszawską - jest prymasem Polski jako arcybiskup Gniezna a zarazem arcybiskupem warszawskim

1948: umiera kard. Hlond, jego następcą zostaje bp Wyszyński; jest — tak jak poprzednik — arcybiskupem Gniezna, Prymasem Polski oraz arcybiskupem Warszawy

1981: umiera Prymas Wyszyński. Jego następcą zostaje bp Józef Glemp, dotąd ordynariusz warmiński. Został mianowany arcybiskupem Warszawy w czasie, gdy Jan Paweł II przebywał po zamachu w szpitalu; J. Glemp nadal — jak poprzednik — jest Prymasem Polski, arcybiskupem gnieźnieńskim i arcybiskupem Warszawy.

1992: rozdział Gniezna i Warszawy; kard. Glemp zachowuje tytuł Prymasa jako kustosz relikwii św. Wojciecha.

2006: Papież Benedykt XVI w 2006 roku zdecydował – ze względów historycznych - o ponownym powiązaniu tytułu prymasa z arcybiskupem gnieźnieńskim po ukończeniu 80. roku życia przez kard. Józefa Glempa.

2009: Prymasostwo wraca do Gniezna. Od tej pory przysługuje każdemu arcybiskupowi gnieźnieńskiemu durante munere, tj. na czas sprawowania przez niego urzędu. 19 grudnia tytuł przejmuje abp Henryk Muszyński, metropolita gnieźnieński.

Źródło: www.episkopat.pl (Prymas - Zarys historii)

Lista Prymasów

Daty :

urodzenia, sakry biskupiej, mianowania prymasem, śmierci.

Nazwisko i imię	Urodz.	Biskup	Prymas	Zmarł
Mikołaj Trąba	1358	1410	1412	1422
Wojciech Jastrzębiec	1362	1399	1423	1436
Wincenty Kot	1395	1437	1437	1448
Władysław Oporowski	1395	1434	1439	1453
Jan Sprowski	-	1453	1453	1464
Jan Gruszczyński	1405	1450	1463	1473
Jakub z Sienna	1413	1460	1474	1480
Zbigniew Oleśnicki	1430	1473	1481	1493
Andrzej Boryszewski	1435	1493	1503	1510
Jan Łaski	1456	1510	1510	1530
Maciej Drzewiecki	1467	1503	1531	1535
Andrzej Krzycki	1482	1522	1535	1537
Jan Latański	1463	1525	1537	1540
Piotr Gamrat	1487	1531	1541	1545
Mikołaj Dzierzgowski	1490	1541	1546	1559
Jan Przerębski	1519	1557	1559	1562
Jakub Uchański	1502	1561	1562	1581
Stanisław Karnkowski	1520	1567	1582	1603
Jan Tarnowski	1550	1597	1604	1605
Bernard Maciejowski	1548	1588	1605	1608
Wojciech Baranowski	1548	1584	1608	1615
Wawrzyniec Gembicki	1559	1600	1616	1624
Henryk Firlej	1574	1616	1624	1626
Jan Węzyk	1575	1619	1627	1638
Jan Lipski	1589	1636	1638	1641
Maciej Łubieński	1572	1620	1641	1652
Andrzej Leszczyński	1608	1646	1653	1658
Wacław Leszczyński	1605	1645	1659	1666
Mikołaj Prażmowski	1617	1659	1666	1673
Florian Czartoryski	1620	1651	1673	1674
Andrzej Olszowski	1621	1661	1674	1677
Jan Wydźga	1610	1655	1679	1685
Michał Radziejowski	1645	1677	1687	1705
Stanisław Szembek	1650	1690	1706	1721
Teodor Potocki	1664	1697	1723	1738
Krzysztof Szembek	1667	1711	1739	1748
Adam Komorowski	1699	1749	1749	1759
Władysław Łubieński	1703	1758	1759	1767
Gabriel Podoski	1719	1767	1767	1777
Antoni Ostrowski	1713	1753	1777	1784
Michał Poniatowski	1736	1773	1784	1794
Ignacy Krasicki	1735	1766	1795	1801
Ignacy Raczyński	1741	1793	1805 -18	1823
Tymoteusz Górzeński	1743	1790	1821	1825
Teofil Wolicki	1768	1828	1828	1829
Marcin Dunin	1774	1830	1830	1842
Leon Przyłuski	1789	1844	1844	1865
Mieczysław Ledóchowski	1822	1861	1866-86	1902
Juliusz Dinder	1830	1886	1886	1890
Florian Stablewski	1841	1892	1892	1906
Edward Likowski	1836	1887	1914	1915
Edmund Dalbor	1869	1915	1915	1926
August Hlond	1881	1925	1926	1948
Stefan Wyszyński	1901	1946	1948	1981
Józef Glemp	1929	1979	1981- 2009	2013
Henryk Muszyński	1933	1985	1992-2010	
Józef Kowalczyk	1938	1989	2010-2014	

Wojciech Polak	1964	2003	2014	
----------------	------	------	------	--

Prymasi Polscy powiązani z diecezją przemyską

Andrzej Boryszewski

W 1501 r. został administratorem apostolskim diecezji przemyskiej. W 1503 r. został przeniesiony na arcybiskupstwo gnieźnieńskie.

Maciej Drzewiecki

W 1503 r. został biskupem przemyskim. Niestety ze względu na wysokie stanowisko państwowe rzadko bywał w diecezji. Udało mu się jednak zrealizować kilka ważnych przedsięwzięć m.in. odnowić tamtejszą katedrę i uporządkować oraz zabezpieczyć dobra arcybiskupie. Dziesięć lat później został przeniesiony do Włocławka. W 1531 r., mianowany, arcybiskupem gnieźnieńskim.

Andrzej Krzycki

W 1523 r. w wieku 41 lat został biskupem przemyskim, mieszkał w pałacu biskupim w Krośnie, a 4 lata później, wolą papieża Klemensa VII, został przeniesiony do Płocka. W 1535 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim urząd sprawował zaledwie 2 lata.

Piotr Gamrat

Urodził się w 1487 r. w Samoklęskach (koło Jasła). W 1531 r. mianowany biskupem kamienieckim. W 1535 r. przeniesiony do Przemyśla. W 1537 r. przeniesiony do Płocka, później do Krakowa i w 1541 r. zostaje arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski.

Wojciech Baranowski

W wieku 37 lat, 4 lata po święceniach kapłańskich w 1585 r. został mianowany biskupem przemyskim, w 1590 r. biskupem płockim, zaś w 1607 r. biskupem kujawskim. Rok później zostaje przeniesiony do Gniezna.

Jan Wężyk

W 1619 r. został biskupem przemyskim. Rok później odbył w biskupstwie przemyskim synod diecezjalny, zarządził przeprowadzenie wizytacji kanonicznej. Po 5 latach król zdecydował o przeniesieniu go na biskupstwo poznańskie, a trzy lata później w 1627 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski.

Ignacy Krasicki

Urodził się 3 lutego 1735 w Dubiecku k. Przemyśla. W 1759 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk Wacława Hieronima Sierakowskiego – biskupa przemyskiego. Został kanonikiem kijowskim, a 3 lata później, kanonikiem katedry przemyskiej i objął probostwo katedralne. W grudniu 1766 r. otrzymał biskupstwo warmińskie. W 1795 r. wybrany arcybiskupem gnieźnieńskim.

August Hlond

Gdy pod koniec 1907 r. salezjanie otworzyli placówkę w Przemyślu, został jej dyrektorem ucząc religii, pisząc do gazet i opiekując się młodzieżą. Po utworzeniu diecezji katowickiej jej pierwszym biskupem, w 1925 r. Miał wówczas 44 lata. Po 5 miesiącach papież Pius XI mianował go na arcybiskupstwo gnieźnieńskie i poznańskie. Rok później w wieku 46 lat został kardynałem.

Wykaz Prymasów Kardynałów

Bernard Kardynał Maciejowski, kardynałem od 1604 r.
Michał Kardynał Radziejowski, kardynałem od 1686 r.
Mieczysław Kardynał Ledóchowski, kardynałem od 1875 r.
Edmund Kardynał Dalbor, kardynałem od 1919 r.
August Kardynał Hlond, kardynałem 1927 r.
Stefan Kardynał Wyszyński, kardynałem od 1953 r.
Józef Kardynał Glemp, kardynałem od 1983,

Spis treści

Wstęp

Początki prymasów	1
Wykaz Prymasów Polskich.....	3
Historia prymasostwa	52
Wykaz Prymasów z datami: ur. nomin. Śmierci	55
Wykaz Prymasów powiązanych z diecezją przemyską	57
Wykaz Prymasów Kardynałów	58

W opracowaniu wykorzystano:

Ks. K. Śmigiel, „Słownik biograficzny arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski”
Bernadeta Kruszyk, Pierwszy między równymi, Przewodnik Katolicki 51/2009,
<http://www.episkopat.pl>
<http://www.opoka.org.pl/>
<http://www.prymaspolski.pl/>
http://www.archidiecezja.pl/historia_archidiecezji/poczet_arcybiskupow
<http://pl.wikipedia.org/>

Archikatedra gnieźnieńska